

vi människor

Nr 1/80
Arg. 32
kr. 8:—

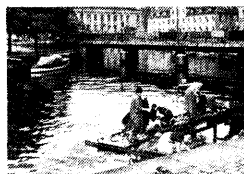
FÖR EN LEVAND E STADSMILJÖ!

Storstadskvinnor

innehåll

**UNDER ASFALTEN
FINNS VÅRA RÖTTER**
sid 3

**I STADEN VAR
KVINNORNA FRIA
MEN SKYDDSLÖSA**
En historisk översikt om kvinnorna i Stockholm av **Harriet Clayhills**.

sid 4

**"JAG DRÖMDE OM
ATT FÅ RÅD..."**
Hur det var att växa upp i Stockholms arbetarkvarter berättar Anna-Greta för **Raquel Urisman**.

sid 8

**"STAN SVÄMMAR
ÖVER AV GREJER
SOM KOSTAR
PENGAR"**
Ulrika, en "punktjej" ger sin syn på stan. **Ingela Bendt**.

sid 12

**OM TONÅRINGAR
I STORSTAN...**
Anders Sandberg

sid 16

**"STRESSEN HÄR
KÄNDE JAG INTE
TILL INNAN"**
Sofia Kaitatji har intervjuat **Hariklia**, en invandrarkvinna om hennes vardag.

sid 18

**MITTEN:
SKV-NYTT OCH
AKTUELLT**

**"STAN ÄR SOM EN
STOR TEATERSCEN
MEN VI MÅSTE LÄRA
OSS ATT ANVÄNDA
DEN"**
Om hur kvinnor nyttjar och utnyttjar stan, och hur vi måste "erövra" den berättar **Evy** för **Lotta Schüllerqvist**.

sid 29

**Omslagsbild:
Micke Berg/
Graffiti**

PÅ GANG...
Ett axplock ur Stockholms aktiviteter, nu och framöver.

sid 33

**BILDEN ETT VAPEN
I KVINNOKAMPEN:
VÄGGARNA
BLOMMAR I
BARCELONA**
Joaquin Rossell beskriver en sida av den politiska kampen i Spanien.

sid 36

**"OM FJÄRRVÄRME-
NÄTET BYGGS UT
HAR VI LÄST
FRAMTIDENS
ENERGIFORMER"**
Bodil Österlund har intervjuat **Kjell Vanselius** om Stockholms framtida energiförsörjning.

sid 41

**RÖSTA NEJ!
MEN LÄS FÖRST**
Inför folkomröstningen har **Kersti Jalava** och **Lars Lougueville** läst åtta energiböcker.

sid 44

Omslagsbilden till sista numret för 1979, 5/6 var tagen av **Sven-Åke Nordlöv/Graffiti**

Uppror eller sjukdom?

En högtintressant bok om kvinnor och psykiska problem av en grupp norska kvinnor, översatt och kompletterad med uppgifter om svenska kvinnor av **Harriet Clayhills**, **Barbro Gustafsson** och **Berith Jonsson**. "Kvinnor och män bör läsa böcker av denna typ tillsammans ... utmärkt att använda i studie-cirklar." **HELSINGBORG'S DAGBLAD**

I bokhandeln!

LiberFörlag

vi människor

utges av
**Svenska Kvinnors
Vänsterförbund.**

**Nummer 1/80
Årgång 32**

Besöksadress:
**Adolf Fredriks
Kyrkogata 12
tel. 08/20 37 56**

Postadress:
**Box 3120
103 62 Stockholm**

Redaktion:
**Bodil Österlund
Raquel Urisman
Lotta Schüllerqvist
Monica Törnblad**

Redaktionskommitté:
**Louise Waldén
Harriet Clayhills
Vivan Nyström
Solweig Kempe**

Ansvarig utgivare:
Valborg Svensson

Vi människor utkommer
med 6 nummer per år.

Prenumerationspris:
50 kr/år

Postgiro:
90 24—1

Redaktionen ansvarar
ej för insänt,
ej beställt
material.

Tryck:
**Sjuhäradsbygdens
Tryckeri AB, Borås, 1980**

**RUSTA FÖR FRED
RADDA LIVET
Kvinnor och
fredskamp**

Gidlunds

UNDER ASFALTEN FINNS VÅRA RÖTTER

"Kvinnor såväl som män har haft en större frihet i städer än i trånga bondebygder. Men också riskerna har varit större utan omgivningens kontroll, som samtidigt är ett skydd."

Det säger Harriet Clayhills i den artikel som inleder vårt temanummer om kvinnor i storstaden.

Genom att intervjua några stockholmskvinnor, har vi velat ge en bild av storstaden från just den utgångspunkten. Vi vill visa att storstaden rymmer både möjligheter och problem för kvinnor.

Första numret av varje årgång av vi män-skor brukar handla om kvinnorna i någon del av landet, de senaste två åren om Uppland och Västerbotten. I år har vi valt storstaden som "landskap", och av praktiska skäl har vi hämtat största delen av materialet från Stockholm.

De flesta av dagens storstadsbor har sina rötter någon annanstans — i Norrbotten, Turkiet, Värmland, Finland... Alla har inte lockats av stadens "skimmar", utan hamnat där, tvingade av arbetslöshet, politisk förföljelse eller brist på samhällsservice.

Många av storstadens problem är särskilt kännbara för kvinnorna. Tristessen och isoleringen i förorterna drabbar inte bara invandrare från andra kulturer. Avstånden mellan bostäder, jobb och service hänvisar många kvinnor till en usel kollektivtrafik (medan männen kör bil). Ständigt kånkande på matkassar och småbarn får de dessutom andas in den förgiftade luft som bilismen lämnar efter sig. Och barnen jagas hela tiden av rädslan för att bli överkörda.

Kvinnornas närhet till problemen har också medfört att de börjat kämpa för en bättre stadsmiljö. I sjuttioalets kamp mot en maktfullkomlig stadsplanering som främst styrts av kapitalets intressen, och som förvandlat städerna till bilarnas istället för människornas miljö, har kvinnorna spelat en mycket aktiv roll. Några exempel är byalagens kamp mot bilismen och striderna kring Mullvaden och Hässelby familjehotell.

I energidebattens spår har kvinnorna åter tagit upp boendefrågan. Olika former av kollektivt boende skulle inte bara spara energi utan också främja ett mänskligare sätt att leva

och umgås. Det skulle också minska kvinnornas arbetsbörda och bryta deras isolering.

Här skymtar vi storstaden som en möjlighet för kvinnorna: att många tillsammans "erövrar" staden. Här utvecklas ständigt ett mångsidigt kulturellt och politiskt liv i mötet och kollisionen människor emellan. Det finns alltid några bland de många människorna som delar ens intressen — t ex att starta kvinnohus eller lära sig spela rockmusik. Stadens anonymitet rymmer också en möjlighet att gå utanför den traditionella kvinnorollens ramar, att våga bryta mönstren för vad kvinnor "får" och "måste".

Men så länge de grundläggande problemen i staden är olösta, är det inte alla kvinnor som kan utnyttja dessa möjligheter. Därför är kvinnornas kamp för att förändra livsvillkoren i staden viktig. Dels för att alla ska ha möjlighet till ett utvecklande liv. Dels för att själva kampen stärker självkänslan och ger identitet.

En annan viktig del av identiteten är historien, förankringen bakåt. Kvinnor har alltid levat och verkat i staden, men spåren efter dem är dolda. Vi måste själva gräva fram våra rötter ur asfalten och betongen, och berätta våra förmödrars historia. Kvinnfolk 80, som vi berättar om inne i tidningen, har börjat. De vill synliggöra kvinnornas liv i Stockholm under de senaste 50 åren. Men det finns mer att göra.

Vi vet så lite om kvinnornas Stockholm. Var arbetade kvinnorna, var togs deras barn om hand? Var låg spinnhusen, kvinnofängelserna? Var försiggick häxbränningarna? Var ligger husen som vandringsarbeterskorna från Dalarna var med och byggde? Hur levde kvinnorna i 1800-talets eländiga arbetarbostäder med miserabla hygieniska förhållanden?

Genom att bilda "forskningsgrupper" i olika stadsdelar, kan man leta upp spåren bakåt. Som källor kan man använda Stadsmuseets arkiv, gamla brev och dagböcker och framför allt äldre människors minnesbilder.

Nästa steg är att dra ut på stadspromenader i kvinnornas historia, visa för andra vad man hittat. En söndag på Södermalm någon gång i vår skulle vi väl kunna börja, och sedan går vi vidare genom stadsdel efter stadsdel...

Redaktionen

I STADEN VAR KVINNORNA FRIA MEN SKYDDSLÖSA

av Harriet Clayhills

"Vi kan skymta bryggerskor, bagerskor, värdshusvärdinnor. Men officiellt syns de inte mycket."

Kvinnorna har alltid funnits i stan, men det är svårt att få syn på dem i den officiella historien. Först i det här seklets historieskrivning blir kvinnorna lite tydligare, skriver Harriet Clayhills i den här historiska översikten.

Kvinnor såväl som män har haft en större frihet i städer än i trånga bondebygder. Men också riskerna har varit större utan omgivningens kontroll som samtidigt är ett skydd. Kvinnor har inte kunnat "skapa sig en framtid" bland stadens möjligheter på samma sätt som män, eftersom lagar och förordningar hindrat dem. Dessutom har de hotats av fysiskt våld och andra rent praktiska svårigheter.

Till detta har kommit ett grundläggande faktum, som gett ett manligt övertag i allt stadens liv: också i Norden skapades städerna av handeln och handeln sköttes av män.

Det hade att göra med mäns större möjlighet till rörlighet och med farorna i att färdas över haven eller genom skogarna bland stigmän och rövare. Det hade också att göra med mäns kontroll över det som inte bara deras eget, men också kvinnornas arbete frambringade. Hur de hade skaffat sig den kontrollen kan vi fundera länge över. Låt oss här bara konstatera att den hade funnits så långt tillbaka som vi har skrivna vittnesbörd.

Nordens första städer uppstod vid vikingarnas handelsvägar: Hedeby på Jylland, Birka på Björkö. Kommer sen gick på bryggorna och i bodarna. De främmande sjöfararna var naturligtvis män och deras motparter i städerna var män. Men städerna skulle ju inte ha kunnat fungera om där inte i bakgrunden hade funnits gott om kvinnor som skötte det dagliga slitet i hushåll och värdshus. Ölförsäljerskor och skökor strömmade också till så snart många män samlades till sillfiske eller marknad.

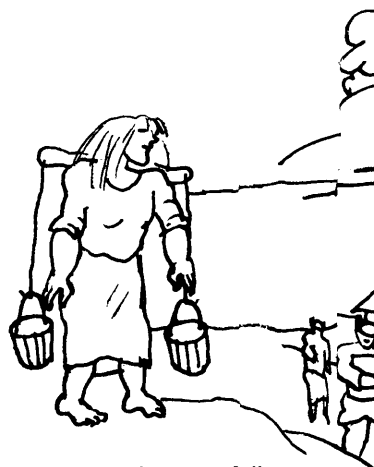
Städerna blev fler under medeltiden. Också kyrkan byggde strategiskt, där vägarna möttes och människorna var vana att samlas. De stora katolska högtiderna kom i växelverkan med handel och vandring.

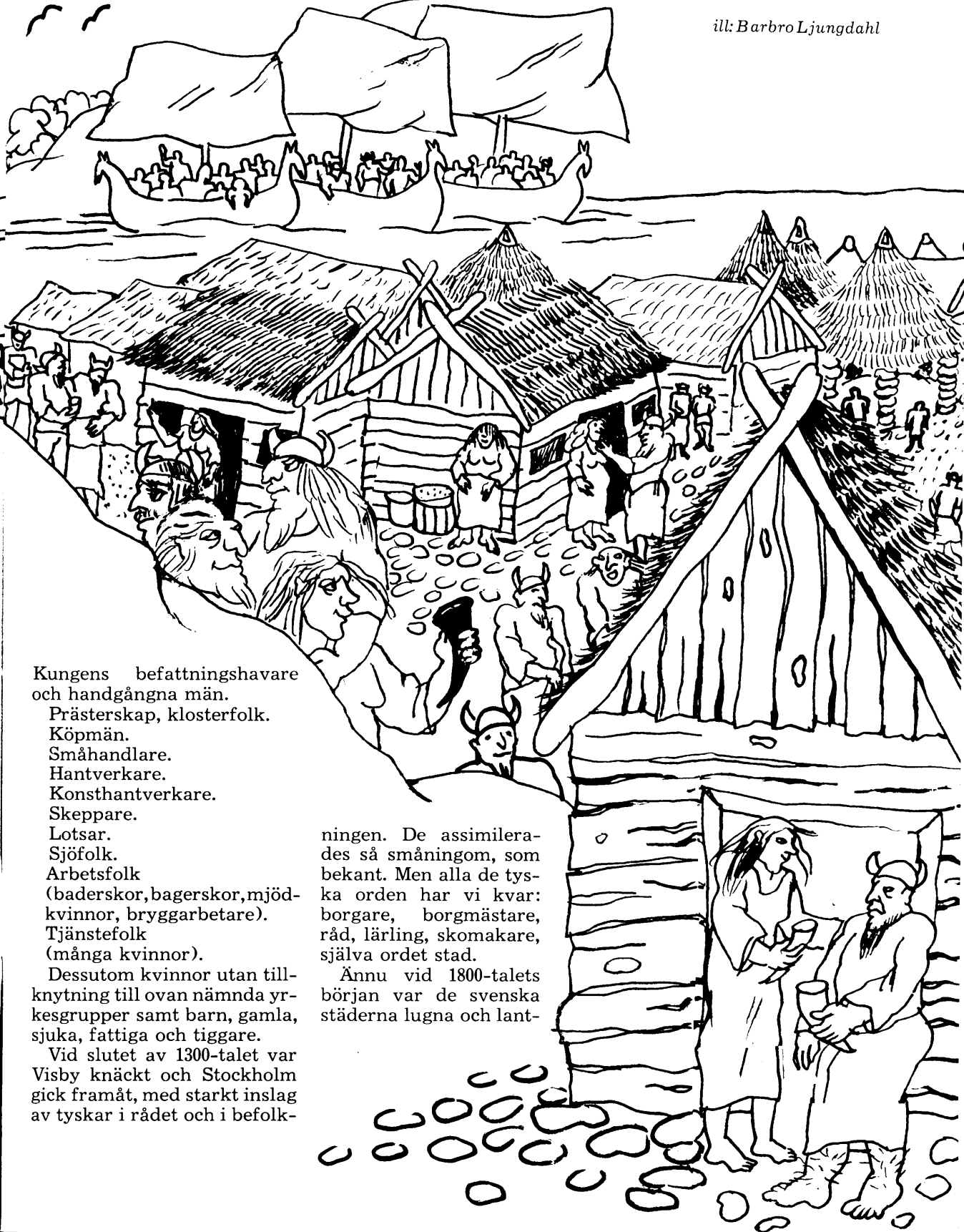
Under medeltiden fick Sverige allt som allt ett trettiotal städer. De var små, de flesta med hundra eller ett par hundra inneboende. Det beräknas att ungefär fem procent av landets befolkning hörde hemma i dem. Säsongsvis, un-

der marknader och stora högtider blev antalet flerdubblat. Var sov människorna då? I sina vagnar, inkvarterade hos borgarna, tätt packade i hallarna på logihusens golv...

Ett bra handelspolitiskt läge skapade Stockholm i mitten av 1200-talet. Men staden var länge obetydlig jämförd med de handelsstäderna som tyska köpmän koncentrerade sig på: Visby som blev ett centrum för hela Nordeuropas handel och den mest lysande staden i Norden. Bergen bortan på Norges västkust över vilken den viktiga torrfiskhandeln gick.

Med tyskarna kom både ett hierarkiskt administrationssystem (med borgmästarna på toppen) och ett hierarkiskt "ämbets"system för hantverkarna, med benhårda skräbetsämnelser. Alltsammans till för män. Kvinnorna skulle bara höra till olika hushåll. Vi kan skymta bryggerskor, bagerskor, värdshusvärdinnor. Men officiellt syntes de inte mycket. Den här uppräkningsen av befattningar, från ovan till nedan, görs för Bergen vid slutet av 1200-talet:

Kungens befattningshavare
och handgångna män.

Prästerskap, klosterfolk.

Köpmän.

Småhandlare.

Hantverkare.

Konsthantverkare.

Skeppare.

Lotsar.

Sjöfolk.

Arbetsfolk

(baderskor, bagerskor, mjödkvinnor, bryggarbetare).

Tjänstefolk

(många kvinnor).

Dessutom kvinnor utan tillknytning till ovan nämnda yrkesgrupper samt barn, gamla, sjuka, fattiga och tiggare.

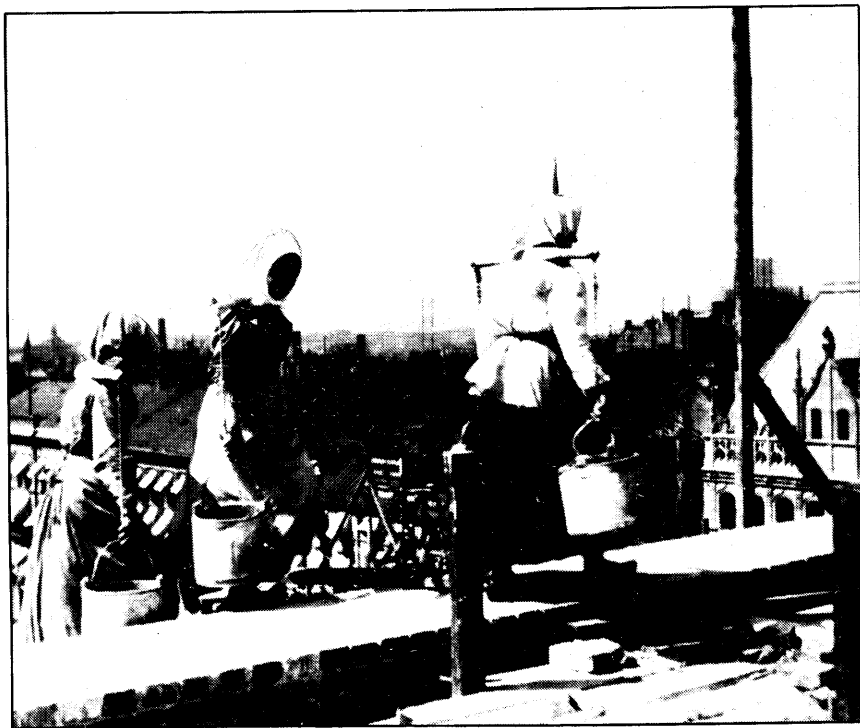
Vid slutet av 1300-talet var Visby knäckt och Stockholm gick framåt, med starkt inslag av tyskar i rådet och i befolk-

ningen. De assimilerades så småningom, som bekant. Men alla de tyska orden har vi kvar: borgare, borgmästare, råd, lärling, skomakare, själva ordet stad.

Ännu vid 1800-talets början var de svenska städerna lugna och lant-

"Ännu ett gott stycke in på 1900-talet var det vanligt med kvinnlig arbetskraft vid stockholmsbyggena. Dessa mursmäckor, som de vanligen kallades, bar de tunga murbrukshinkarna uppför ställningarna men kunde också delta i beredandet av bruk."

Ur "Från köpstad till storkommun"

liga, sk agrara köpstäder, med både jordbruk och husdjur som inslag i försörjningen. De hade ett litet toppskikt av ståndspersoner, storhandlare och fabrikörer och under dem ett brett lågborgerligt skikt av småhandlare, hökare, hantverkare, lägre tjänstemän. Kvinnor fick inte utbildning och kunde inte göra affärer. De syns i dessa skikt bara som anhöriga. I bottenskiktet av småfolk finns massor av pigor och ett litet antal självförsörjande kvinnor, änkor mest, som driver små matställen, ölkrogar och butiker.

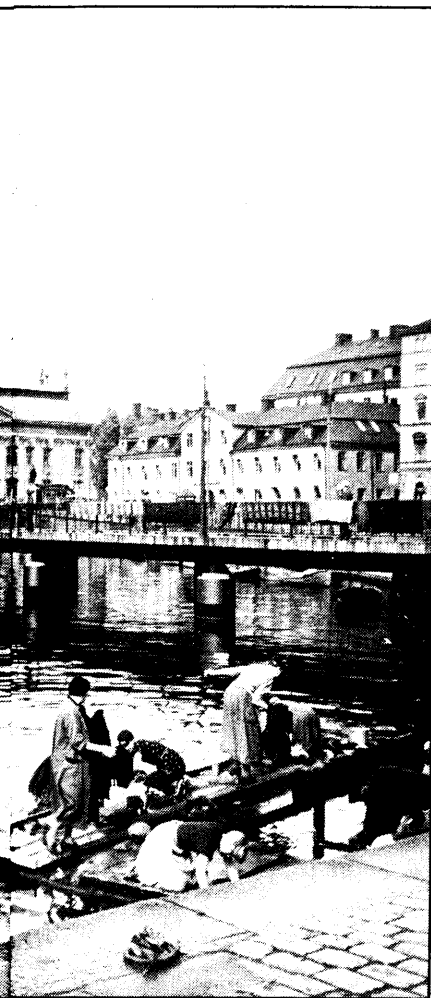
1850 hade Stockholm 93 000 innevånare. Totalt hade de svenska städerna fortfarande

bara 10 % av landets befolkning, mot som nämnt 5 % på 1500-talet. Men nu hade något börjat hända. Jordbruket rationaliserades, industriella verksamheter drog i gång. Den stora folkvandringen började.

Restriktionerna på handel och näringar togs bort. Nu kunde alla som ville och orkade vara med och konkurrera. Kapitalismens och liberalismens tid var inne. Den nya hantverks- och fabrikslagen av 1846 gav t o m änkor, fränskilda och ogifta möjlighet att förvärva hantverksrättighet. De kunde också få rätt att själva driva någon näring, "om de ägde god frejd och försvarliga kristendomskunskaper".

Gift kvinna skulle förstås ha makes tillstånd och garanti. 1864 blev det hela ytterligare förenklat. Därefter kunde varje svensk man och kvinna som hade "god frejd" och var i stånd att "råda över sig själv och sin egendom" få rätt att "i stad eller å landet idka handels- eller fabriksrörelse, hantverk eller annan hantering". Giftna kvinnor blev i Sverige myndiga först 1921 och till dess hörde de alltså inte till dem som kunde råda över sig själva och sin egendom.

Stockholm, Göteborg och en del fabriksstäder som Norrköping växte nu explosionsartat. Huvudstaden från 70 000 i början av 1800-talet till 371 000 år 1916.

Fattiga men hederliga, tappra, sådana som Maria Sandel ofta skildrat dem: "Kanske äro både hon och Gerda litet gammaldags i sitt behov av att vara verkligt fria och självständiga, tänka egna tankar, leva efter eget skön, strängt iakttagande redbarhet i alla livets förhållanden."

Ur "Droppar i folkhavet"

Under den växtperioden var det som hårdast i staden. Hygien var usel, dödligheten stor, bostadsbristen enorm. Ännu vid sekelskiftet fanns det inneboende hos familjerna i hälften av Stockholms enrumslägenheter. Inom arbetarklassen var familjerna ofta instabila, d v s det var kvinnan som fick ta hand om barnen bäst hon kunde. I mitten av 1800-talet föddes nästan hälften av alla barn i Stockholm utanför äktenskapet. Deras mödrar var ofta ogifta kvinnor som sökt sig från landet till stadens "obemärkthet".

Ett hack högre i samhället fanns de ogifta kvinnorna av "god familj" som nu hade fått möjlighet att försörja sig själ-

va i de nya serviceyrkena: vid post och telegraf, i butiker, på kontor.

Å andra sidan var det staden som skapade det nya fenomenet, hemmafrun. I gamla dagars hushållning hade också de högre skiktens kvinnor haft administrativa och produktiva uppgifter. De borgerliga stadshemmen var de första där husmodern skulle ägna sig åt något mer abstrakt: "att skapa ett hem", stå för trivseln och omsorgen i första hand.

I den senare stadshistorien är kvinnorna onekligen mera synliga än de någonsin har varit förut. De är med på fotona från fabriker och byggplatser, de vandrar på gatorna och säl-

jer på torgen, de expedierar i de nya varuhusen och sitter i de nya telefonväxlarna. Det är ännu inte en historia som har skrivits ned i sitt sammanhang, men många bitar har dokumenterats. Det går att få tag i fakta för den som är intresserad.

Och visst är det lika spännande med våra rötter ned genom asfalt och kullerstenar som med rötterna i landsbygdens mylla.

Litteratur:

"Land och stad", av Mats Hell-spong och Orvar Löfgren. Liber 1974.

"Från köpstad till storkommun", av Gösta Johannesson. Natur och Kultur 1978.

"JAG DRÖMDE OM ATT FÅ RÅD..."

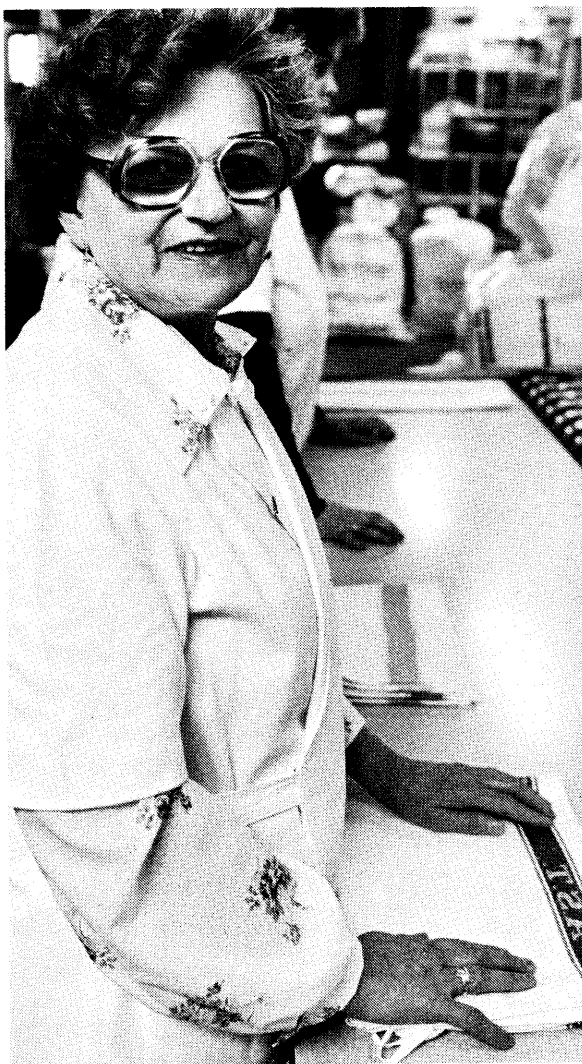
intervju: Raquel Urisman

Så här såg det ut på Ängtvätten på Liljeholmen fram till november förra året. Sedan 1800-talet har kvinnor arbetat där med vittvätt från restaurangerna och blåkläder från fabrikerna.

Anna-Greta Liljegren är uppvuxen i kvarteren runt Ängtvätten. Som vuxen kom hon tillbaka för att arbeta där, efter ett helt liv som mangelbiträde på olika tvättinrättningar. Hon berättar hur det var att leva i "Stockholms historia".

bilder: Staffan Kvist/Graffiti

”— och där borta i gropen vid tunnelbanan, där är pappa född, och i det hörnet där låg Galvis, galvaniseringsfabriken.”

Anna-Greta visar oss runt i sina barndomskvarter på Liljeholmen. En helt annan värld växer fram där vi promenerar i det grå och nedslitna industriområdet. Apoteket Lokatten, Mjölcentralen, restaurang Falken, kafferosteriet Kofea och Kooperativa, mjölk, dörren till höger, charkuterier dörren till vänster. Och Järnvägsbostäderna, långa, låga tegelkåkar, som statarlängor

ungefär. Där växte Anna-Greta upp med tre syskon, pappa som var grovarbetare, och mamma.

— Mor var aldrig stilla, jämt hade hon något för händerna. Hon städade åt andra och tog hem syarbete och så sydde hon allting till familjen. Så skulle ju bostaden hållas ren och bröd bakade hon flera gånger i veckan och dessemellan sylta och safta och sticka. Hon var i rörelse jämt. Tänk vad jobbigt hon hade det, men det var så för alla då. Folk hade det fattigt och eländigt särskilt på 30-talet. Där i Lilje-

holmens folkskola, på nedre botten, gick karlarna och stämplade på AK. Och i det stora, röda huset på höjden delade fattigvården ut mat varje dag. Dagens rätt och varsin rågbit. Vi hade tur för pappa hade jobb jämt, han var förman på vägbyggen åt Staden. Men karlarna söp mycket då, ibland kom de inte hem när de fått lön. Då var det ju mamma som fick se till att familjen hade mat.

Hur såg bostäderna ut?

— Först var det en stor tambur, till höger stod ett matskåp till vänster var det en trappa till matkällaren och en till vinden. På sommaren brukade barnen sova på vinden. Sedan var det ett stort rum åt gatan och ett åt gården och ett stort kök. Hyran var 35 kr i månaden. Dass var ute och där hade vi en stor vedtrave, och så hade alla hus en liten berså med blommor, där drack vi kaffe ute, det var ganska idylliskt. Men på vintern var det hemskt kallt och allt skulle man ju bära på. Ved och vatten... nu skruvar vi ju bara på en kran. Tänk va! Och mamma som gick och tvättade i Årstaviken. På vintern, du skulle sett hur hennes händer såg ut.

Vi fortsätter promenaden längs hamnen. På den tiden var det mycket båtar i hamnen och liv och rörelse. Nu är det bara godstågsexpeditionen kvar. Och badhuset ute i vattnet.

— Den första Liljeholmsbron var en flottbro som gick till badhuset. Vi badade där en gång i veckan när det var för damer. Pojkarna gick med pappa på lördagsmornarna... där borta låg Hartwigs tivoli på somrarna, det fanns dansbana som vi gick till jämt. Sedan när vi blev lite äldre dansade vi på Nationalen på Regeringsgatan eller på Bal Palais på söndagarna. Vi ungdomar hade mycket roligare på min tid än vad de verkar ha

nu. Vi var tacksamma, ungar-
na idag blir inte lika jätteglada
när de får något. Vi var inte
så bortskämda. Om jag såg
något jag ville ha i ett skylt-
fönster så tänkte jag "om man
skulle spara ihop till det där".
Jag visste ju att det inte var
någon idé att fråga mamma,
hon hade inte råd. Så jag spa-
rade. Men det var ju lika för
alla.

Anna-Greta har jobbat i hela sitt liv. När hon var 16 år började hon på Stockholms bomullsspinneri.

— Jag var "smällaflicka",
man vävde trådar till stora
spolar. Jag tjänade 25 kr i
månaden och betalade 10 kr
hemma. Resten var mina egna
pengar. Men det var ont om
arbete då och man var glad för
det jobb man fick. Jag hade i
alla fall mycket kläder, tyg
köpte jag billigare på fabriken
och mamma sydde åt oss. Under
kriget jobbade jag på Pri-
mus med att montera karbid-
lampor till armén och sedan
på Elektrolux med att göra
patroner. Det var ett roligt
jobb, men hemskt smutsigt.

Anna-Greta var nygift då med Göte, som är svarvare. De arbetade skift båda två. Ibland sågs de inte alls, Göte kom när hon gick, och tvärtom.

— Vi bodde i ett litet rum
med kokvrå på Högalidsgatan
som svärföräldrarna ordnade
åt oss. Det var en fruktans-
värd bostadsbrist då, vi var
glada att ha något eget över
huvudtaget. Men nog var det
trångt när vi fick vår dotter,
det var skönt att få flytta till
Västertorp. Då hade vi stått i
bostadskö i många år.

När flickan kom stannade Anna-Greta hemma på dagarna, men tog städjobb på posten på kvällarna. Då passade Göte barnet.

— Städjobbet var inte sär-
skilt roligt. Det fick man ju
nog av hemma. Men jag ville
ha lite egna pengar, så jag
slapp titta Göte om saker. Det

är viktigt för mig att ha egna
pengar, det har det alltid va-
rit.

**Sedan började Anna-Greta på tvättinrättning och det jobbar hon med fortfarande. Hon är mangelbiträde, det är ett tungt jobb, man står hela dagarna och viker tvätt, det fres-
tar på benen. I sammanlagt 35 år har Anna-Greta haft tvätt-
jobb. I början på 70-talet kom hon tillbaka till sitt barndoms
Liljeholmen. Hon började ar-
beta på Ängtvätten.**

— Ängtvätten har funnits
där sedan slutet av 1800-talet.
Jag var ju inne där som barn,
mamma sålde Socialdemokra-
ten där tidigt på mornarna och
jag var med henne ibland. In-
te tänkte jag någonsin på att
jag skulle arbeta där någon
gång. Jag drömde om att bli
hattmodist då, men det kosta-
de att gå i lära och mamma ha-
de inte råd. Dessutom var yr-
ket på väg att dö ut, det var
bättre att satsa på något säk-
rare så man fick pengar att ta
hem.

**I stället blev det tvätt bla på Ängtvätten, med samma
arbetsmiljö som i början på
seklet.**

— Det var väldigt slitet och
kallt och dragigt. Lunchmaten
fick vi linda in i rena handdu-
kar för kackerlackornas skull.
Och rätter fanns det också.
Men ändå trivdes jag. Jag har
alltid trivts med att arbeta, jag
gillar mitt jobb. Det är rent
och snyggt och det tycker jag
om. Och så arbetskamraterna,
många trevliga människor.

**Ängtvätten lades ned i no-
vember förra året. Anna-Greta
har fått jobb på en annan
tvätt. Har arbetet förändrats
under åren?**

— På sätt och vis har det
blivit bättre. Det är finare
maskiner nu, lägre manglar
med knappar i stället för spa-
kar, det är mer lättarbetat.
Men det är jäktigare nu, även
om ackorden försvunnit så är
det stressigare. Folk ska ha
sina kläder fortare. Om en

maskin går sönder så ska det
likt förbaskat komma fram li-
ka mycket tvätt. Det är slitigt,
ibland är jag så trött så jag
somnar framför TV:n. Det är
tur att Göte hjälper till hem-
ma, det har han alltid gjort.
Jag tror inte jag skulle ha or-
kat annars.

**Anna-Greta och Göte bor
idag i ett nytt bostadsområde
i Fittja. De trivs bra där. Det
är modernt, tvättmaskin i
badrummet, fina möbler,
mycket prydnadssaker. Anna-
Greta har sidenblus på sig och
guldringar på fingrarna när
hon serverar kaffe i matrum-
met.**

**Tänker du någonsin på ditt
barndomshem och jämför
med hur din mamma hade
det?**

— Ja, tänk vad bra man har
det jämfört med mamma, bru-
kar jag tänka. Så hårt de slet
förr i tiden, vi har ändå fått
det väldigt bra, fast vi gnäller
och klagar över hur svårt vi
har det. När jag var ung
drömde jag om att bli gift och
få det bättre, jag drömde om
att ha råd att köpa vad jag vil-
le, skor och sådant. Och det
har jag ju fått. Jag är nöjd
med mitt liv. Jag har en rar
make, min dotter och fina
barnbarn. Jag har ju alltid fått
jobba hårt och slita, men det
har varit värt det. Vi har fått
haft hälsan, det är viktigast av
allt.

**Ni röstar på socialdemokra-
terna?**

— Ja, det har vi alltid gjort
och våra föräldrar också. De
har gjort mycket för de fatti-
ga, pensioner och sådant. Det
är deras förtjänst att vi har
det så här bra, tycker jag.

**Är det inget du skulle velat
haft annorlunda?**

— Jag kan bli ledsen ibland
för att jag inte fick utbilda
mig, läsa till ett yrke. Om jag
fick leva om mitt liv så skulle
jag plugga och bli journalist.
Det verkar vara så intressant,
tycker jag, att få prata med
folk och intervju dem. Jag
är så hemskt nyfiken av mig. □

"Dom försöker få mej att sitta still, sluta tänka, sluta finnas till, bli en maskin..."

Ulrika sjunger med i de korta, intensiva, snabba texterna på punkgruppen Ebba Gröns LP. Hon känner igen varenda rad.

— Dom är så bra! Precis sådär är det alltså!

Vi pratar om hur det är att vara ung och växa upp i Stockholm och Ulrika beskriver sin verklighet. Den kretsar kring musiken som ett sätt att reagera mot det som är sjukt i vuxenvärlden, inte bara i Stockholm utan i hela samhället.

Själv sjunger hon ut sin ilska mot omvärlden i rockgruppen

Mögel som består av fyra tjejer som gör sin egen musik och sina egna texter. Texter som handlar om känslor, rädsla, ytlighet, om att finnas till och att vilja leva sitt eget liv. Eller om tjejers och killars roller. Ibland är texterna ironiska och roliga, ibland förtvivlade rop på kontakt i en hård och tuff storstadsvärld.

Ulrika tillhör den första generationen som vuxit upp i förorterna. Därför kanske föräldrarna inte alltid förstår hur det känns att växa upp så, menar hon. Vilka problem det kan bli.

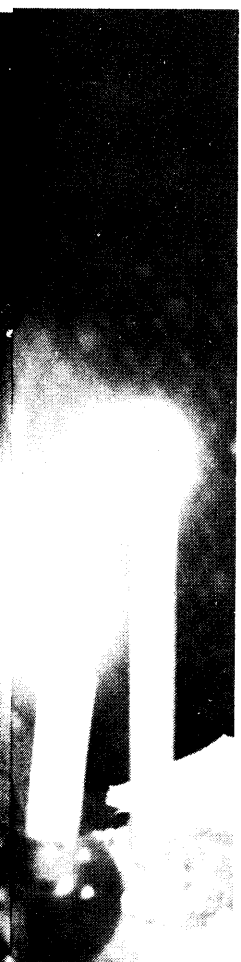
Vi pratar om den nya musikrörelsen som ofta kallas punk och hur Ulrika känner sig delaktig i den. Det hon talar om är en storstadsvärld med för-

ankring i Stockholms förorter.

— Jag fattar inte tanken bakom förorter, säger hon. Det är så sjukt, så fult, så sterilt! Jag menar förorter med höghus, ett centrum och tunnelbanan som dundrar och folk som måste åka bort för att jobba. Där är dött! Såna förorter fanns inte för 15–20 år sen.

— Det mest cyniska är när dom försöker göra husen mindre grå och betongiga. Som i västra Flemingsberg, där nån idiot kommit på att måla fasaderna i chockerande illgrönt och brandgult. Precis som om det skulle hjälpa.

— Dom unga känner inte alls nån del i förorterna. Varken dom eller föräldrarna har några rötter där. Dom känner

"STAN SVÄMMAR ÖVER AV GREJER SOM KOSTAR PENGAR"

intervju och bilder: Ingela Bendt

Ulrika är 19 år och går sista året på Gubbängens gymnasium. Hon har bott i Stockholmsförorter i hela sitt liv, utom en tid på Gotland då hon var yngre. Förra våren flyttade hon från sina föräldrar i Fagersjö till en kamrat i en enrummare, fyra trappor upp utan hiss på Surbrunnsgatan, inne i Stockholm.

sig inte hemma. Det finns ingen gemenskap.

— Många bara sjunker in i sig själva, skärmar av sig och anpassar sig. Dom som inte gör det, ja, det finns så mycket kraft i människor att dom antingen förstör sig själva, droggar ner sig, eller förstör runt omkring sig. Klottrar och sticker sönder säten i tunnelbanan eller så. Bara för att få ut kraften och ilskan nånstans!

Det är så mycket som trycker på, så mycket skit överallt, menar hon. På landet är det inte alls lika stressigt utan mera gemytligt och lugnare och de flesta känner varandra i en mindre stad.

— Då har dom inte samma behov av att skrika ut nånting!

Inte så mycket desperata känslor! Har jag inte spelat på ett tag blir jag alldeles konstig. Jag fattar inte hur jag klarade mig innan jag började med Mögel förra året.

En av Mögels låtar handlar om rastlöshet och spilld energi. Såna saker som storstadslivet för med sig.

"Drack tio koppar kaffe på två timmar, rökte 20 cig på tre timmar, när jag sen satt på muggen och kissa kaffe och bajsa rök, så kom jag på att jag var nervös, nervös, NERVÖS!!!"

Ulrikas röst stegrar sig till ett skärande, ångestfyllt rop i slutet.

Men det handlar inte bara

om att protestera genom musik, utan lika mycket en önskan att ingå i ett sammanhang. Att hitta "den lilla staden" i den stora staden. Att känna gemenskap med likatänkande och en vilja att förändra.

Att inte vara passiv, som en annan av Mögels texter handlar om.

"När du tittar dig omkring, vad tänker du då på?

Det är nånting sjukt man ser, nåt man inte vill ha

Va inte, va inte passiv!

Känner du dej ensam? Känner du apati?

Är allting som det ska? Mår du riktigt bra?

Va inte, va inte passiv! Va inte, va inte passiv!"

— Men när det verkligen händer nåt, som på Oasen i Råg-

sved, där en massa ungdomar kämpar för att få en lokal att hålla till i, då är det lönlöst. Bara en massa pappersbyråkrati. Inget resultat! Man tycker de skulle vara glada att det händer nåt och uppmuntra det. Men det är dåligt för ungdomar som vill göra nåt själva.

Visst finns det massor av möjligheter och saker att göra i Stockholm, menar hon.

— Men vad är det för grejer som görs för ungdomar? Discotek, Bobbadilla tex vid Slussen, där tusen 14–16-åringar rör sig som på en teveskärm. Det är omöjligt att prata, det lämnar en bara iskall. Är det så det ska vara?

— Det är översvämmat av såna grejer som kostar pengar.

Vi kommer automatiskt in på hur rörelser sugts upp, hur punken kommersialiseras och utarmas och blir till ett passivt konsumerande.

— Som Hennes som annonserar om punkmodet. Eller Vec-korevyn som vill ha punken till nånting tufft och ballt bara! En innejregj bland tusen andra.

— Det är perverst alltså! Dom rider på energin som finns i punken, det som handlar om att inte bara ta emot grejer som är färdiga. Utan skapa själva. Det skriver dom inget om! Kampen att förändra det som är fel, kampen för att överleva i stan och hitta en mening med det man gör.

Det verkar som det är meningen att alla ska gå omkring och vara rädda för varandra, misstänksamma, menar hon. Rädda för att visa vilka dom är, dölja sig i stället. Det blir ytligt och anonymt. Isolerat och ensamt.

— Sânt är ju typiskt för storstan. Det blir ju enklare att styra och ställa över folk när

dom inte håller ihop, när man inte ens känner sin granne.

Ulrika beskriver hur hon känner sig övervakad, hur storstan föder såna känslor.

— Det är nåt osynligt som bara känns. Nåt destruktivt. Det märks ju tydligt förresten! Man ser ju poliser överallt och polisbilar. Dom finns ju till för att övervaka och kontrollera. Går jag ut härifrån på morgonen eller mitt i natten, så alltid går det en ABAB-vakt fram och tillbaka utanför American center. Sânt är ju inte direkt trevligt!

En annan sorts rädsla och obehag beskrivs i en av Mögels texter. Rädslan för övergrepp.

"När jag går ensam hem på kvällen, tittar jag mej omkring

Är det nån som förföljer mej? Är det nån i bilen där? Är det nån bakom husknuten?

Jag är så rädd, jag är så rädd!

Säkert kommer det nån med en kniv eller nåt!

Säkert våldtar han mej, säkert dödar han mej!

Säkert tar han allt jag har! Jag är så rädd, jag är så rädd!"

— Den sången funkade bra. Det är en känsla som nästan alla tjejer har! Det hotet. Vissa män har en jävligt äcklig kvinnosyn. Riktiga äckel! Men

många är väl ensamma och desperata också. De har ingen.

*Ulrika bär ständigt på räds-
lan, men det har aldrig hänt
hennes nåt allvarligt.*

— Det beror väl på vad jag har för kläder också. Folk tror så mycket! De kan tycka, ja, att man ser lite lössläppt ut och då ska det vara fritt fram. När jag har målat mej mycket runt ögonen och har rött läppstift. Jag ser gräslig ut, men det vill jag ju.

*Ulrika tycker att hon blivit
mycket mera medveten som
tjej sen hon började spela ute
med Mögel och möter en pu-
blik. Medveten om killar som
kollar in dom som tjejer mera
än som musiker.*

— Killar kan vara så överse-
ende, "det var ju bra faktiskt".
Man blir ju förbannad! Men
det har blivit bättre. Nu upp-
skattas vi på samma sätt som
vilken grupp som helst.

— Roligast är när det kom-
mer fram tjejer efter spelning-
arna. Många vill börja själva!
Vi vill att fler tjejer ska fatta
hur roligt det är. Man gör inte
nåt bara för sig själv, utan för
andra också.

— Vi har texter som driver
med mansrollen, på ett töntigt
sätt liksom, ironiskt. Och vi
kör låtar som handlar om hur
tjejer bara går och väntar på
Kärleken. Allt är jättebra,
nästan halleluja när hon är
kär, så gör Han slut och då tar

livet slut också. Så väntar dom
på nästa kille.

— Tjejer i 13—14-årsåldern
har blivit skitförbannade. "Va
löljligt" har dom tyckt. Så
snackar vi med dom. Men det
är ju så det är, samtalsämnet
är ju killar. Det är så mycket
trams och tar så mycket ener-
gi.

*Det har inte ändrat sig speci-
ellt när hon jämför med sin
mammans generation. Tjejer
väntar fortfarande på Honom.*

— Men det är klart att det var
mera utstakat för kvinnan då.
Hon skulle bli hemmafru. Det
har blivit lättare för tjejer nu,
lättare att plugga. Mera jäm-
likt. Det finns mer att välja på,
även om det kan vara svårt
ibland. Men det är bra att man
måste tänka efter och ta ställ-
ning mera nu.

*Trots att det är mycket som
är dåligt och fel i storstan —
omöjligt att få tag i bostad
tex om man är ung och utan
pengar — så finns det ändå
mycket som Ulrika gillar. Möj-
ligheten att träffa folk, att upp-
leva olika saker, det händer
grejer hela tiden och det finns
en frihet i anonymiteten. En
större frihet än den som fanns
när hennes mamma växte
upp, eller om man växer upp
på landet.*

*Ulrika utnyttjar stan. Hon
går rätt mycket på bio. Går of-
ta ut och träffar kompisar på
nåt ställe, "men det känns då-
ligt att bara sitta och inget gö-
ra". Hon drar runt och lyssnar
på musik på olika musikstäl-
len, som Music Palais eller
Musikverket, men inget av
dom är bra, tycker hon. Det
saknas ett ställe där småband
kan spela.*

— Skulle du vilja flytta från
Stockholm då?

— Nej, aldrig. Nu kan jag inte
tänka mig att bo i en mindre
stad eller på landet. Jag har
säkert inte gått i skogen på ett
år. Ibland händer det att jag
längtar efter det! □

Om tonåringar i storstan ...

finns det en hel del färskta uppgifter, som utredare inom Stockholms kommun letat fram. I kommunens stora utredning om social utslagning och ekonomisk brottslighet ingår en del som handlar om olämpliga och passiviserande ungdomsmiljöer.

Man bara ska

Man ska älska sitt jobb
Man ska betala sin skatt
Man ska sköta sej väl
och vara hemma var natt

Refr: Man ska man ska
Man ska man bara ska ...

Man ska aldrig fråga varför
Man ska vara positiv
Man ska le och va glad
och man ska älska sitt liv

Refr: Man ska man ska ...

Man ska tänka på sin framtid
Man ska göra karriär
Man ska gifta sej snart
och bara en gång vara kär

En av ungdomsrapporterna handlar om situationen i tunnelbanan: "(O)ordningsproblem i Stockholms tunnelbana" av Lillemor Karlsson och Ryszard Szulkin. Trettiosex observatörer åkte tunnelbana under fredags- och lördagskvällar i sammanlagt nära 1 500 timmar, och noterade alla slag av störande beteenden som förekom.

De fann att risken för att bli utsatt för våld i tunnelbanan är mycket liten. Slagsmål och

våld förekom bara en gång på 79 timmar. Men det kan ändå vara obehagligt, särskilt för äldre människor, att åka tunnelbana en helgdagskväll. Alkohol- och narkotikapåverkade personer noterades 1395 gånger — i snitt nästan en per timme. Allmänt störande uppträdande förekom 947 gånger, grovt störande 275 gånger. Brottsliga handlingar som häleri och langning förekom 92 gånger.

Tonåringar stod för det

mesta av det störande beteendet. Onyktra och högljudda människor iaktogs i stort sett hela tiden.

I en annan rapport, "Några stockholmsungdomar i närbild", redovisas djupintervjuer med 26 ungdomar mellan 13 och 19 år, som gjorts av Marta Szebehely och Jonas Wall.

— Många ungdomar är så sugna på vuxenkontakter att de kan prata hur länge som helst. Samtidigt är det tråkigt att se hur uppgivna och en-

samma de är. Deras tilltro till sina egna möjligheter att påverka sina liv är mycket liten, berättar Marta Szebehely.

— Även för dem som dagligen arbetar med ungdom tycks det vara en överraskning att så många ungdomar känner sig ensamma och gärna skulle vilja ha djupare kontakter med vuxna. De vuxna tror inte att de betyder något för ungdomarna, att de har något att ge dem.

— Många ungdomar önskar sig faktiskt kvarterslokaler där folk i olika åldrar kan träffas. Både för att kunna träffa jämnåriga och umgås med vuxna.

Delrapporterna om olämpliga ungdomsmiljöer och ekonomisk brottslighet kan beställas från **Kjell E Johanson, Sociala centralnämnden, Torkel Knutssonsgatan 20, 106 64 Stockholm.**

Anders Sandberg

*När jag möter nån jag känner
säger jag hej och ler
hoppas dom inte genom masken ser
att jag är rädd att behöva säga mer*

*Refr. Känner till så många
men känner så få
Varför ska det vara så?*

*Möttes på en fest igår
vi pratade om livets sår
men när vi träffades på stan idag
fanns ingenting av vårt samtal kvar*

Refr. — — —

*Nio år i samma klass
vi möttes på en busshållplats
vi vet i vilka ämnen vi är kass
men vi vet ingenting mer om varann*

Sångtexten ovan och på föregående sida är skrivna av tjejrockgruppen Mögel.

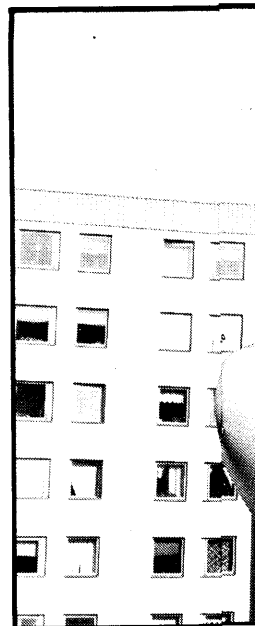
**bilder: Curt Carlsson
Sten Leijonhufvud**

"STRESSEN HÄR KÄNDE JAG INTE TILL INNAN"

intervju och bild: Sofia Kaitatji

Hariklia Oplopiadou är grekiska och har bott i Tensta i sex år. Tillsammans med sin man städar hon från halv fem på morgonen till sju på kvällen på olika ställen runtom i Stockholm. Hennes två söner är mer svenskar än greker. Själv förstår hon inte mycket svenska. Sofia Kaitatji, som också är grekiska, har träffat Hariklia.

När vi satt hemma hos Hariklia och pratade kom vi i diskussion om kärnkraften. Så här sa Hariklia:

— Jag vet inte vad jag ska rösta på, eller om jag har rätt att rösta. Var ska jag få reda på vad som är fel och rätt? Jag vet inte vad kärnkraften ska vara bra för, eller vilka risker den för med sig. De säger att den ska säkra jobben. Det är väl bra, men är det sant? Det vore ju hemskt att behöva gå arbetslös.

Hennes okunskap förvånade mig. Visserligen kan Hariklia inte tillgodogöra sig den information som ges på svenska, men de grekiska nyhetsprogrammen i radio och TV har tagit upp kärnkraftsfrågan flera gånger, liksom den grekiska invandrartidningen. Varför når den informationen inte fram till henne? Vad är det för liv hon lever här ute i Tensta?

Jag följer med henne ut till hennes vardag. Städjobbet från 4.30 på morgonen till 19.00 på kvällen. En slavvardag.

Hariklia berättar medan hon snabbt gör i ordning fru-

kost:

— Jag gick inte ut folkskolan. Jag var äldre än de andra barnen, och måste hjälpa till i tobaksodlingen redan under skolåldern. Någon riktig barn-dom kände jag aldrig. De tyckte väl inte heller hemifrån att det var så illa om jag inte avslutade skolan.

— När jag blev tjugo gifte jag mig. Min mans familj var också en stor familj som vår. Sex syskon. Vi ville förstås som nygifta ha ett eget hem. Jord att odla och leva av. Men någon jord ärvde vi inte, ty våra föräldrar var själva flyktingar från Turkiet. Några år efter det att vi hade gift oss kunde vi köpa en tomt i en av Tessalonikis förorter. Men vi blev lurade. Fortfarande väntar vi på tillstånd för att få bygga hus där. Den tillhör dessa tomter som inte ingick i stadsplaneringen.

Hon andas ut djupt och fortsätter:

— Livet såg inte ljust ut precis när vi kom på idén att söka oss en bättre framtid i Athens industrier. Där kunde vi dock inte stanna längre än

en månad. Vi var ovana i stadsmiljön. Jag klarade inte av det och kände mig hela tiden orolig och nestämd. Vi åkte tillbaka till byn. Där bodde vi tillsammans med svärföräldrarna och alla syskon. Det var förstås problem med vem som styrde och beslutade. Men nu inser jag att hellre skulle jag vilja leva i en stor familj än i denna hemska isolering. Min egen familj och massor med släkt och vänner bodde i samma lilla by. Alltid kunde man prata och tröstas och glädjas med någon. Nu är vi i en fälla, hårt arbetande i en omänsklig miljö. Samma slavar här som där.

Hariklia och hennes man åker runt hela Stockholm varje dag för att hinna med alla de utspridda städjobben. Hon tillägger betänksamt inne i bilen på väg till ett av sina jobb:

— Det var jobbigt att arbeta på fälten i Grekland också, men denna stress som förföljer oss här är något som jag inte kände till förr.

Visst är der nerbrytande att åka runt hela Stockholm. Att

hinna i tid till alla ställen. Från Tensta och Rinkeby till Sundbyberg och till Centrum och ända bort till Liljevalchs. Ett oändligt springande. Hariklias man är alltid med i närheten. Han säger inte så mycket. Han accepterar sitt nya liv bättre än det förra. Åtminstone kan man spara pengar. Det är det som livnär drömmen om återresan hem. En klassisk grekisk invandrarbild.

— Det som vi upplevde som svårast när vi kom hit, fortsätter Hariklia, var ovanan i industrisamhället. Övergången var så plötslig. Fabriksjobbet var så annorlunda än jobbet på landet. Att städa åt andra, toaletter och allt möjligt, kändes förnedrande.

— Först bodde vi nio år i Uppsala. Där var det enklare och mänskligare. Flera släktingar och bekanta ifrån samma trakter som oss bodde där. Vi hälsade på varandra och umgicks rätt flitigt. Men vårt mål var att återvända till Grekland. Därför flyttade vi till Stockholm. De sade att här kunde man tjäna mera pengar.

— Det var verkligen en chock att flytta till Tensta. Ett ökenområde. Fyllt med massor av fyrkantiga likartade hus. Jag stod inte ut med instängdheten och isoleringen. Jag hade lust att rymma. Det fanns inte en enda människa jag kände runtomkring. Inte en enda granne. Vi brukade åka till Uppsala ibland för att träffa bekanta.

Jag påpekar att det finns ju många grekiska familjer som bor i Tensta och Rinkeby.

— Jag visste att det bodde flera grekiska familjer i närheten. Men dem kände jag inte. Jag vågade aldrig börja en ny bekantskap helt apropå.

Ensamheten var mitt sällskap och det skrämde mig.

— Under de sex år vi bott här har vi inte gjort nånting annat än städat. Varje dag från tidig morgon till sen kväll. Barnen har hunnit bli stora och klarar sig själva numera. Förr brukade vi planera att återvända hem, nu vet jag inte alls vad som ska ske. Jag vet inte om barnen skulle klara sig eller trivas i Grekland.

I varje fall måste vi stanna här tills den lille gått ut skolan.

Hariklia och hennes man har två pojkar. Den äldste, Christos, var sex år när de åkte hemifrån och lämnade honom till farföräldrarna i byn. Han måste stanna där för att gå i skolan och lära sig grekiska riktigt. Men också för att det var svårt att ta med honom till något som ingen visste vad det skulle leda till. De fick lov att jobba intensivt och obehindrat om de snabbt skulle spara några pengar. Och barn ansågs som ett hinder i dessa planer.

Christos avslutade den sexåriga grekiska folkskolan i byn och kom sedan till föräldrarna i Sverige. Han är nu tjugio år och läser vid universitetet. Visserligen har han svårigheter med båda språken men han kommunicerar bra med sina föräldrar. De är glada och stolta över honom. Det känns i alla fall att de är på väg till någon måluppfyllelse.

Hariklias yngste son heter Josef och är tio år. Han föddes i Uppsala och har bäst anpassat sig till det svenska samhället. Men problemet är att Hariklia och hennes man pratar dålig svenska och Josef pratar dålig grekiska. När han överhuvudtaget pratar sitt hemspråk, blandar han ihop det med svenskan. Och han har läs- och skrivsvårigheter i båda språken men framförallt i grekiskan.

Det händer ofta att mamma talar till honom på grekiska och Josef svarar på svenska.

Situationen är komplicerad. Föräldrarna är stolta över att deras lilla son klarar sig bra i den svenska gemenskapen ute i kvarterslekparken med sina svenska kamrater. De inser dock — fastän de vill inte erkänna det för sig själva — att det sker på bekostnad av det grekiska språket. De vet också att detta med hemspråk är grundläggande. Men de är maktlösa. Barnet dras lätta-

re till den dominerande kulturen. Föräldrarna varken kan hjälpa honom att balansera dessa två kulturer eller vill tvinga honom till detta. De känner sig rätt ensamma med den uppgiften.

— Jag är rädd att han ska blanda ihop allting mycket mera om jag kör någon tvångsmetod, säger Hariklia.

Trots att många grekiska familjer bor i området gör isoleringen och splittringen mellan dem att den grekiska gemenskapen saknas. I Rinkeby finns det en aktiv grekisk förening, men det är långt dit. Till detta kommer den nonchalan- ta svenska lagstiftningen som inte gör hemspråket till obligatoriskt ämne i skolan. Så Josef bryr sig helt enkelt inte om det.

Hariklia gråter när jag påpekar att Josef inte pratar riktigt bra grekiska. Hon berättar om hur hjärtslitande det var när hon gick med Josef till Luciafirandet i hans skola. Där märkte hon att hon var den enda grekiskan och den enda utländskan. Med stor besvikelse kände hon sig utanför. Hon kunde inte förstå allt som sades där. Hon hängde inte med och började gråta desperat.

I gapet mellan henne och det svenska samhället är hennes kära lilla son. Och han glider mer och mer över till den svenska sidan. □

INVANDRARNA I STORSTAN

Var sjätte storstadsbo i Sverige idag är av utländskt ursprung. Det är alltså i första hand storstäderna som är invandrarnas miljö i Sverige.

För att sätta in Hariklias berättelse i ett större sammanhang har vi försökt få fram statistik över invandrarnas situation i Stockholm. Detta har stött på två problem: Det ena är att det är svårt att hitta uppgifter kring sådant som är konkreta problem för invandrarna, tex språksvårigheter, tillgång till bostad, jobb, barntillsyn och hemspråksundervisning för barnen.

Det andra är att de invandrare som blir svenska medborgare försvinner från invandrarstatistiken — de räknas som svenskar, trots att många fortfarande har samma problem som utländska medborgare.

*

Några allmänna siffror ur invandrarstatistiken för Stockholm 1978:

52 000 stockholmare, eller 8 proc. är utländska medborgare.

De största invandrargrupperna kommer från Finland — 18 600 pers., Grekland — 5 400 pers., Jugoslavien — 2 800 pers. och Turkiet — 2 600 pers.

Aldersfördelningen bland utländska medborgare skiljer sig starkt från svenskarnas.

25 proc är under 18 år (15 proc av svenskarna).

3 proc är över 64 år (22 proc av svenskarna).

De bor mycket ojämnt spridda i storstockholmsområdet: deras andel av totalbefolkningen varierar mellan 3—4 proc i församlingar som Enske och Vällingby och 48 proc i Rinkeby och 37 proc i Tensta.

KVINNOLIV — FÖRORTSLIV

(c:a pris 52:— i Edita Morris KLARTEXTserie) av Margareta Schwartz och Suzanne Sjöqvist är en uppförande nutidsskildring av mödrarnas, invandrarnas och de utsortade människornas dagliga liv i en Stockholmsförort. Rikt och ömt fotoillustrerad av Lasse Nyberg. LÄS! RES MED! SE!

AMALIE SKRAM: Professor Hieronymus (pocket c:a pris 42:—)

AMALIE SKRAM: På S:t Jörgen (pocket c:a pris 42:—)

R. AMBJÖRNSSON: Familjeporträtt (c:a pris 42:—)

Gidlunds

"STAN ÄR SOM EN STOR TEATERSCEN — men vi måste lära oss att använda den"

intervju: Lotta Schüllerqvist

"... och jag har kommit på att storstadsmiljön innebär möjligheter just för kvinnor, om man bara vågar pröva dom."

Det säger Ewy Palm, konstnärinna, som bott i Stockholms innerstad hela sitt vuxna liv.

— Jag är inte uppväxt i Stockholm, men redan när jag var liten hade jag bestämt mig för att flytta hit. Det berodde på att min mamma var en utflyttad stockholmsflicka som älskade att berätta om sin barndom. Hennes barndomsminnen blev våra godnattsagor, och ändå var det ingen idyll hon berättade om. När hon var i tonåren blev hon och hennes fyra syskon föräldralösa och fick klara sig själva. Dom växte upp i en hård tid, med högerregim och stora problem för dom som var fattiga. Jag fick en väldig social medvetenhet genom det hon berättade. Till exempel när hon och hennes syster Tora blev så glada över att dom fick möjlighet att gå i fortsättningsskola. Dom ville gärna lära sig lite mer matematik och svenska och historia, men pyttsan — det dom fick lära sig var religion och annat sånt som skulle göra dom till dygdiga samhällsmedborgare.

— Dom möjligheter som min mamma gick miste om fick istället vi, hennes barn, ärva — att studera och utveck-

la våra intressen. Jag ärvde också hennes kärlek till storstan och flyttade hit när jag var tjugo år för att gå på Konstfack. På somrarna jobbade jag på sjukhus för att finansiera mina studier. Jag älskade Stockholm då och det gör jag fortfarande.

— Jag är medveten om att min syn på stan är exklusiv och privilegierad — jag kan använda mig av stan. Egentligen är det dess människor som intresserar mig mest, mängden av människor som rör sig hela tiden, på väg till nånting eller från nånting. Stan är som en stor teaterscen där det hela tiden händer en massa olika saker. Jag är väldigt nyfiken, säger som Siri Derkert att jag blir bara mer nyfiken ju äldre jag blir. När jag mår bra tar jag in väldigt mycket intryck, som jag kan använda sen när jag målar. Människorna stimulerar mig och ger mig idéer som jag aldrig skulle kunna få på landet.

— Men det betyder inte att jag målar av människorna som jag ser på stan — om någon skulle be mig måla en bild från tunnelbanan skulle jag

tycka det kändes tråkigt. Mina bilder är ofta uppbyggda som scener där människor agerar och åskådliggör en tanke. En sorts tolkning av olika händelser som jag sett och upplevt. När jag målar drar jag mig medvetet tillbaka och går in i mig själv, avskärmar mig från omgivningen och tolkar det som finns lagrat av intryck. Jag har behov av både folk och isolering, och det kan jag få i stan. På landet skulle jag bli knäpp, för där finns för lite människor... Det är alltid människor på mina bilder. Jag kan inte intressera mig för bilder utan människor, och länge trodde jag att det var en brist hos mig. Nu har jag upptäckt att det är en styrka.

— Storstan har baksidor också, men jag har svårt att se den som så ödesbetonad, jag har reagerat mot att det blivit en sån total svartmålning av stan. Jag har varit med och demonstrerat mot trafiken och jobbat en del med människor som har det svårt i stan. Den fungerar ju inte alls för stora grupper av människor, utslag-na, ungdomar och äldre och många ensamma som inte är

Inför 80-talet

Till alla SKV-are, "gamla" som nya, vill jag önskar ett gott 1980.

Först av allt måste vi sätta arbetet för freden. Klimatet har åter blivit kallare mellan de två stormaktsblocken. Hyckleriet är både uppenbart och genomskinligt när USA med sin kolossala belastning av Vietnam-krig, understöd till olika latinamerikanska diktaturer och sitt agerande i Mellanöstern, med stort patos talar om inblandning i ett lands inre anläggningar. I en del fall gäller överenskommelser om ömsesidig hjälp, i andra inte.

Vi har vårt omfattande arbete för solidaritet med Vietnam, Kampuchea, Zimbabwe, Chile och Nicaragua m fl. Vi skall vara stolta över att vi trots vår litenhet som förbund har kunnat bedriva solidaritets- och fredsarbete i så relativt stor omfattning.

Vi har också vårt starka engagemang i arbetet mot kärnkraft. Det är ingenting nytt för oss SKV-are. Ända sedan det först kom till svenska folkets kännedom om planerna på att öka energitillgången med kärnkraft, har vi varit skeptiska. Vår skepticism ökade till klart motstånd för 5–6 år sedan och på förra förbundskongressen slogs detta motstånd fast i handlingsprogrammet. Vårt starkaste skäl för detta ställningstagande är kopplingen kärnkraft—kärnvapen.

Vi vet att det finns 10 000-tals atombomber lagrade bl a i Europa, och vi protesterar gång på gång. Men detta faktum blir på intet sätt mindre farligt av att vi därtill lägger tonvis med radioaktivt avfall. Det finns överenskommelser om att ej exportera eller försälja kärnvapen till vissa stater. Men kärnkraft kan man sälja i namn av att höja folkens levnadsstandard genom ökad energitillförsel till nästan vilka regimer som helst. Av avfallet kan man rätt enkelt göra atomvapen.

Vi tror inte heller på atomteknikens möjligheter att skapa fler jobb. Vi har redan nu ett högenergisamhälle, men den kapitalistiska hushållningen finner ändå vägar att ställa människor utan arbete. Det finns stora företag i detta land som planerar robotiserade fabriksanläggningar som kräver stor tillgång på energi, men där människan ställs åt sidan. Att använda kärnkraft är dessutom dyrt. Vi får betala också sedan dessa kraftverk slutat framställa energi. Då ska de bevakas.

Om vi idag lägger miljarder på att bygga ut kärnkraften för en begränsad användning under något 10-tal år, får vi då någonsin pengar över till forskning på alternativa områden?

Det är stora frågor som kräver att vi engagerar oss. Skaffa dej kunskaper! Den 23 mars ska Du ta ställning.

Innan dess ska vi fira 8 mars, Internationella Kvinnodagen. Ett slags jubileum, eftersom det i år är 70 år sedan Clara Zetkin väckte förslaget på socialistiska internationals kongress. Låt oss fira dagen med krav på arbete, fred och solidaritet.

Ytterligare en viktig arbetsuppgift har vi framför oss. Till hösten ska vi ha ny förbundskongress. 1980 års kongress ska utarbeta riktlinjer som i ett mycket viktigt skede ska föra vårt förbund framåt!

Evy Andrén

8 MARS, DEN INTERNATIONELLA KVINNODAGEN — en kort historik

De förvärvsarbetande kvinnornas första internationella organisering leddes av den arbetarsammanslutning som Marx tog initiativet till och som grundades år 1864. Den har sedan kallats för första Internationalen. Den erkände kvinnorna som arbetare med samma rätt och skyldighet att organisera sig som männen. En kvinna fanns i generalrådet. Skoarbeterskor i England och sidenväverskor i Lyon i Frankrike fick strejkunderstöd. De idéer som internationalen erkände hade också nått kvinnorna i Paris och eldade dem till kamp år 1871, under pariskommunens dagar. Redan år 1865 hölls en arbetarskekongress i vävardistrikt i Sachsen och där bildades 1869 ett förbund gemensamt för män och kvinnor som anslöt sig till Internationalen. De första vårtecknen kallar Klara Zetkin dessa händelser ur den proletära kvinnorörelsens historia.

År 1907 samlades den första internationella socialistiska kvinnokongressen i Tyskland. Klara Zetkin, som var en känd organisatör i den tyska kvinnorörelsen och redaktör för tidningen "Jämlikheten", valdes till internationell sekreterare. Den andra internationella kvinnokongressen samlades år 1910. Där beslutade man att årligen anordna en gemensam kvinnodag, som skulle anknyta till de viktigaste kraven som kvinnorna ställde. Då var det kravet på rösträtt. Allmän och lika rösträtt krävde arbetarkvinnorna i motsats till de borgerliga grupper, som endast krävde rösträtt på samma villkor som män. Det uteslöt både arbetarkvinnorna och stora grupper av män i många länder, bland annat i Sverige. Redan året därpå organiserades stora demonstrationer och massmöten på internationella kvinnodagen.

Kvinnodagen i Petersburg, den 8 mars 1917 blev en historisk händelse. Den blev gnistan som tände revolutionen. Arbetarkvinnor demonstrerade för bröd och fred och demonstrationen växte, fabriksarbetare slöt sig till den i en sympatistreck. 4 000 kvinnor, som arbetade i tvättinrättningar var med i strejken.

Med den ryska revolutionen klövs den socialistiska kvinnorörelsen i två grenar — för eller mot revolutionen. År 1921 beslutade en kvinnokongress i Moskva, att den internationella kvinnodagen skulle bli de kommunistiska kvinnornas kampdag och bestämde att den skulle firas 8 mars. Klara Zetkin från Tyskland, Alexandra Kollontay från Ryssland, Sylvia Pankhurst från England, fanns bland deltagarna på denna kongress.

De kommunistiska kvinnorna bevarade minnet av de socialistiska kvinnornas kamp och försökte föra den vidare. Parollerna verkar ännu aktuella. Som dessa från år 1927 i Arbetarkvinnornas Tidning: "Kämpa mot den kapitalistiska rationaliseringen, mot arbetslöshet, för 7 timmars arbetsdag."

När SKV år 1946 gick med i den internationella antifascistiska rörelsen som bildades av kvinnorna i de krigshärjade länderna i Europa: "Kvinnornas demokratiska världsförbund," anslöt sig de kommunistiska kvinnorna i Sverige till SKV och tog med sig sin kvinnodag in i denna rörelse. Nu har också den nya kvinnorörelsen som väcktes till liv på 60-talet slutit upp. Vi blir allt fler som vill bära kampraditionen vidare. Den nya kvinnogenerationen vet, att det är möjligt att förändra världen. Tillsammans är vi starka!

Ruth Bohman

HÄLSNINGAR FRÅN KDV

Hälsningar och solidariskt stöd sänder vi till de kvinnor som kämpar mot arbetslöshet, inflation, ekonomisk och social osäkerhet som gör deras redan utsatta läge ännu sämre. Till alla de kvinnor som verkar för bättre levnadsförhållanden, för verkligt likaberättigande, mot diskriminering och utsugning.

Våra hälsningar går till de tappra kvinnor som kämpar mot kolonialism, nykolonialism, mot imperialism och fascism, för nationell oavhängighet och socialt framsteg.

Vår hälsning gäller också alla de kvinnor som nu tillsammans med männen bygger upp ett nytt liv i länder som befriats från kolonialism.

Hälsningar går till kvinnorna i de socialistiska länderna.

På Internationella Kvinnodagen hälsar vi även alla de kvinnor som tillsammans med övriga fredskrafter arbetar för att trygga kommande generationers framtid.

Ur KDV:s hälsning till kvinnor i hela världen.

VI MÄNSKORS EKONOMI SVIKTAR

Papperspriserna har stigit med 20 %. Tryckkostnaderna och andra omkostnader höjs hela tiden...

VI VET ATT VI MÄNSKOR BEHÖVS

bland annat som ett viktigt språkrör för kvinnorörelsen i Sverige idag.

och vi vet att många skulle prenumerera om de visste att vi människor fanns.

Du som läser vi människor

och tycker att den skall finnas kvar kan stödja tidningen på följande sätt:

● SKAFFA EN NY PRENUMERANT FÖR 1980

Om alla prenumeranter skaffade varsin ny prenumerant så skulle vi människors utgivning vara tryggad. (Beställ inbetalningskort på talongen)

● SPRID VI MÄNSKORS INFORMATIONSFOLDER

på läkarstationer, tandläkarmottagningar, mödravårdscentraller, i organisationer, på möten m m

● BLI OMBUD

Åta dig att sälja några ex. av Vi människor varje gång den kommer ut.

● BIDRA

ekonomiskt, genom att sätta in en slant på p.g. 90 24—1. Skriv "Stöd till Vi människor" på talongen.

Skicka talongen till:
Vi människor
Box 31 20
103 62 Stockholm

Jag beställer
... inbetalningskort på Vi människor
... informationsfolder om Vi människor
... ex av Vi människor för försäljning, var je gång
det kommer ett nytt nummer (5 nr/år)
namn
adress
postadress

Fabriksflickorna

makten och härligheten

Margareta Garpes och Suzanne Ostens nya pjäs om textilarbeterskor har premiär i Skellefteå den 8 mars.

(se artikel i Vi Män skor 5—6/79)

I samband med pjäsen finns ett studiematerial som är framställt av Brevskolan och ABF i samarbete med Beklädnadsarbetarnas förbund. Det är artiklar om vår klädkonsumtion och om vår produktion av kläder. Materialet ska användas i studiecirkel och diskussioner i anslutning till pjäsen. Lagom till premiären blir en grammfonskiva klar, med sånger och musik ur pjäsen. Riksteatern och Stockholms stadsteater producerar pjäsen i samarbete för att den både ska kunna turnera i landet och spelas på Stadsteaterns stora scen.

Här är turnéplanen:

Skellefteå	Lördag 8 mars	Landskrona	Söndag 23 mars	Norrköping	Tisdag 3 juni
Luleå	Söndag 9 mars	Halmstad	Måndag 24 mars	Örebro	Onsdag 4 juni
Lycksele	Tisdag 11 mars	Nässjö	Onsdag 26 mars	Lindfors	Torsdag 5 juni
Umeå	Onsdag 12 mars	Motala	Fredag 28 mars	Västerås	Fredag 6 juni
Umeå	Torsdag 13 mars	Folkparkerna:		Eskilstuna	Lördag 7 juni
Alingsås	Söndag 16 mars	Malmö	Onsdag 28 maj	Södertälje	Söndag 8 juni
Borås	Tisdag 18 mars	Kristianstad	Torsdag 29 maj	Hofors	Tisdag 10 juni
Borås	Onsdag 19 mars	Växjö	Fredag 30 maj	Avesta	Onsdag 11 juni
Lund	Fredag 21 mars	Husqvarna	Lördag 31 maj	Sundsvall	Fredag 13 juni
Lund	Lördag 22 mars	Linköping	Söndag 1 juni	Härnösand	Lördag 14 juni

Från den 11 april till slutet av maj spelas pjäsen på Stadsteatern i Stockholm.

Grammofoninspelning av sångerna ur pjäsen.

En varm hälsning

till alla läsare av vi män skor med anledning av

INTERNATIONELLA KVINNODAGEN

8 mars

ddr kulturcentrum

Upplandsgatan 32 T-station Odenplan

Postadr: Box 668, 101 29 Stockholm. Tel: 08/34 78 12, 34 78 13

JAKOBSBERGS FOLKHÖGSKOLA KVINNOPROJEKTET

Unikt för Sverige! Om kvinnors villkor förr och nu — här hemma och ute i världen.

Heltidsstudier. Kvinnoämnen kan kompletteras med vanliga ämnen, om Du tex vill ha högskolekompetens. Start 20 augusti. 17 veckor med sannolik förlängning ytterligare 17 veckor.

Om kvinnor. För kvinnor. Med kvinnor.

Jakobsbergs folkhögskola
Box 161, 175 23 JÄRFÄLLA
Tel. 0758/304 44

SKV I UPPSALA

Vårens medlemsmöten blir den 25 mars, 22 april och 20 maj. Öppet hus den 12 april, 4 maj och 1 juni på S:t Johannesgatan 2, och på Gamla Gillet den 1 mars.

TA STRID FÖR KÄRLEKEN MOT PORR & PROSTITUTION

är en debattantologi utgiven av Riksaktionen mot porr och prostitution. (Ordfront 1979)

Aktionen driver bl a krav på att skyltningsförbudet mot pornografi skall efterlevas och att herrtidningarna skall utsättas för köp- och säljbojkott.

Boken innehåller redogörelser för kampanjens mål och medel, polemiska artiklar, synpunkter på lagändringar m m. Att köpa boken är ett sätt att stödja kampanjen mot porr och prostitution. "Ta strid för kärleken" kostar 26 kr och kan rekvireras från Svenska Kvinnors Vänsterförbund som har skrivit under kampanjens upprop och är en av de 50 organisationer som står bakom kampanjen. Adressen är **Box 3120, 103 62 Stockholm.**

KVINNOLÄGER I SOMMAR

På ön Viljan i Dalälven, inte långt från Hedemora, anordnar SKV kvinnoläger under tre veckor i sommar: 13 juni till 7 juli. Det kommer att finnas plats för ca 20 deltagare per vecka, och priset kommer att ligga mellan 300 och 350 kr. På ön finns dels ett par stugor och dels plats för tält — boendeformerna blir alltså ganska enkla, och vi får själva stå för hushållet. När planerna för innehåll och organisation klarnar kommer det mer information, bl a om hur man tar sig dit och vad man ska ha med sig. Om du är intresserad av att vara med, så försök bli barnledig — det blir troligen knepigt att ha alltför många barn med, men det ska inte vara något absolut hinder. Du kan anmäla dig preliminärt till **SKV:s kansli, Box 3120, 103 62 Stockholm, tel. 08/11 49 61.**

SEMINARIUM OM KVINNOKULTUR

SKV Södra Värmland arrangerar veckoslutet 31 maj—1 juni ett seminarium om kvinnokultur i Stöllet i Värmland. Intresserade — kontakta **Aase Bang, Vargån 812, 669 00 DEJE** för närmare uppgifter.

INRÄTTA BRÖSTCENTRALER!

Bröstcancer är den vanligaste cancerformen i Sverige idag. 9—10 om dagen drabbas av denna sjukdom. För kvinnor i åldrarna 35—54 år är den dessutom den vanligaste dödsorsaken. Men det är inte själva brösttumören som i de flesta fall utgör dödsorsaken utan dottertumörerna. Därför är det viktigt att tumören upptäcks innan den hinner sätta dottertumörer. bröstcancer har god prognos om den upptäcks i tid.

Den enda möjligheten som finns idag för att sänka dödligheten är tidig diagnostisering. När det gäller bröstcancer finns det goda möjligheter att tumören upptäcks i tid med hjälp av mammografi. Mammografi innebär bröst-röntgen. Försök som hittills gjorts visar att mellan 95 och 98 % av tumörerna upptäcks vid mammografi. De vanligaste invändningarna mot mammografin är den stråldos man utsätts för. Denna är dock mycket låg och måste jämföras med den goda överlevnadschans man har om tumören upptäcks i god tid.

Tvärpolitiska bröstcancergruppen som bildades i Stockholm för ungefär ett år sedan har nu vänt sig till partierna i riksdagen med uppmaningen att kvinnor i dessa partier tillsammans motionerar i frågan. Gruppen säger att det är hög tid för politikerna att ta ansvar och inte låta människoliv spillas i onödan.

Bröstcentraler bör inrättas i varje landsting där det kan göras fullständiga utredningar och där nödvändig personal finns tillgänglig.

Allt eftersom röntgenläkare utbildas bör även försöksverksamhet med riktade hälsokontroller införas. Gruppen uppmanar partierna att motionera för att regeringen skall ge socialstyrelsen uppdrag och erforderliga medel för att denna verksamhet skall kunna inledas snarast.

**Tvärpolitiska bröstcancergruppens adress:
Box 107
191 22 Sollentuna**

FÖRBUNDSKONGRESS I HÖST

Den 24—26 oktober hålls SKV:s kongress i Uppsala. SKV-avdelningen där håller i de praktiska förberedelserna. Diskussionsunderlag och annat kongressmaterial kommer att skickas ut senare.

Förutom kvinnokampsmärket i tenn, som vi säljer för 19 kr, finns nu också ett bokmärke i samma modell, men större format (ca 40 cm) och försett med ett vävt band. Bokmärket kostar 30 kr och kan beställas från **SKV:s kansli, Box 3120, 103 62 Stockholm.**

LUCIA MOT KÄRNKRAFT

Över 40 000 personer i hela landet gick den 12 december i Kvinnokamp för Fred:s LUCIA MOT KÄRNKRAFT. Det är en av de största manifestationerna i Sverige sedan FNL-rörelsens demonstrationer.

I Stockholm gick över 20 000 människor i fackeltåg. I Göteborg deltog c:a 8 000 personer. I Malmö c:a 1 000, Uppsala c:a 3 000, Lund c:a 900, Karlstad c:a 500, Alingsås c:a 200, Helsingborg c:a 400, Härnösand c:a 100, Borlänge c:a 150, Kumla c:a 80, Falkenberg c:a 175, Jönköping c:a 250, Umeå c:a 1 500, Köping c:a 200, samt Halmstad, Falun, Örebro, Nora, Lindesberg och många andra platser runt om i landet.

UTSTÄLLNING OM KOPPLINGEN ATOMKRAFT — ATOMVAPEN

En skärmutställning om sambandet mellan atomkraft och atomvapen har i dagarna sammanställts av Åsa Danielsson och Thore Brolin.

Arbetet är ett av de praktiska resultaten av studier som bedrivs vid Institutionen för Freds- och Konfliktforskning i Uppsala.

Som ett komplement till utställningen har Åsa Danielsson sammanställt en mycket läsvärd broschyr som bl a tar upp myten om den "fredliga atomkraften", myten om sysselsättningen, sambandet mellan tekniken för atomkraft och atomvapen samt spridningen av atomkraft i världen idag.

Kopplingen mellan den "fredliga atomkraften" och atombombstillverkningen är så fruktansvärd att den ensam utgör ett tillräckligt skäl för att bekämpa atomkraften. De som förespråkar atomkraften döljer för sig själva och andra dom starka sambanden mellan civil atomkraft och militära atomvapen. Varje land som har atomkraftverk kan också själva tillverka sina egna atombomber. Det är omöjligt att skilja den militära användningen av atomkraft från den civila. Vilka länder med "civil atomkraft" är "fredliga" nästa år?

Materialet — skärmutställningen och broschyren kan beställas via Åsa Danielsson, tel. 0756/331 02.

SOLIDARITETSKONFERENS PÅ CYPERN

I början av november ägde en Internationell solidaritetskonferens med Cypern rum i Nicosia, öns huvudstad. SKV hade fått möjlighet att delta i en internationell kvinnodelegation och representerades av Solweig Kempe, Stockholm.

Solidaritetskonferensen ägde rum fem år efter den fascistiska kuppen då turkiska trupper invaderade ön. Bakom denna kupp stod som så många gånger tidigare på olika håll i världen, CIA. Ett faktum som åter betonades av flera deltagare i den amerikanska delegationen, bl a en från det demokratiska partiet.

Cypern idag är en delad ö med strategiskt viktigt läge i Medelhavet. Turkiet har ockuperat de bördigaste områdena i norr och kontrollerar 40 procent av öns territorium.

200 000 personer drevs bort från sina hem. Idag lever fortfarande 10 000 personer i flyktingläger. Den grekcypriotiska regeringen har gjort ofantligt mycket för att lösa problemet men fortfarande är man långt ifrån en lösning. Cyperns lagliga regerings viktigaste krav är en avmilitariserad ö, en neutral zon i Medelhavet vilket naturligtvis skulle bidra till ett stabilt läge i denna oroliga del av världen. Men mot sig har man knallhårda intressen — Turkiet tillhör NATO och naturligtvis är NATO intresserat av strategiska baser. De engelska militärbaser som sedan lång tid finns på ön, måste också bort för att området skall kunna avmilitariserar.

Den grekcypriotiska regeringen har ett omfattande bostadsbyggnadsprogram. Till största delen är det radhus som har byggts om till två—tre rum och kök för att ordna bostadsfrågan för flyktingarna.

2 000 personer är fortfarande försvunna. Det finns bevis för att en del av dem har förts till Turkiet. Från turkisk sida har tusentals människor skeppats över till Cypern och tagit grek- och turkcyprioternas ägodelar — hus och mark i besittning. Fortfarande sker också övergrepp mot motståndare till de turkiska ockupanterna i de ockuperade områdena. Inför solidaritetskonferensen hindrades deltagare från dessa områden att delta vilket förorsakade demonstrationer mot ockupanterna i de delar de kontrollerar.

35 procent av flyktingarna är barn, hela 63 000. Av dem är ett och ett halvt tusen föräldralösa eller barn till föräldrar som fortfarande saknas. Av de 2 000 personer som ännu saknas är också många barn. Barnen tillhör som så ofta i krig och konflikter de som drabbas här-

dast. Många av de ca 4 000 som mördades för fem år sedan var barn och 523 barn har grek-cypriotiska föräldrar som fortfarande finns isolerade i de turkockuperade områdena.

En dag under konferensen ägnades åt specialmöten. Vår systerorganisation på ön POGO genomförde ett seminarium där speciellt kvinnornas och barnens situation behandlades. Där togs de psykologiska problem upp som finns bland flyktingarna efter kuppen. Våldtakter som flickor och kvinnor utsatts för, den stigande kriminaliteten bland dem som drivits bort från sina hem, barnens psykiska problem som medför ångest, sömnsvårigheter och osäkerhet. Mänskliga problem, svåra problem förorsakade av knallhårda imperialistiska maktintressen.

Till sist ytterligare några siffror som visar barnens situation:

31 procent av grundskolorna är ockuperade, 34 procent av gymnasierna, 38 procent av högre skolor, cirka en tredjedel av alla förskolor och över hälften av alla specialskolor, skolor för blinda, döva, mentalt skadade, spastiska barn.

Till de aktioner som planeras för att mobilisera en opinion som stöder Cyperns krav på ett demilitariserat område hör en internationell solidaritetsvecka med Cypern den 15—20 juli, nationella och internationella hänvändelser till regeringar inför uppföljningskonferensen om europeisk säkerhet i Madrid till hösten.

Här har också vi en viktig uppgift att fylla — sprida information och kräva att den svenska regeringen stöder Cyperns rättmätiga krav.

Solweig Kempe

INTERNATIONELL SOLIDARITET

Vid förbundsstyrelsens senaste möte beslutades att stödja den aktion som för närvarande genomförs för att uruguayanska barn som kidnappats skall återlämnas till sina föräldrar eller andra anhöriga. Inom ramen för aktionen genomförs bl a en affischkampanj. Förbundsstyrelsen anslag 250 kronor ur vår Internationella insamling för detta ändamål.

*

Arbetarrörelsens internationella centrum AIC har ett fint projekt på gång. "Ljus över Nicaragua". 50 000 fotogenlampor behövs i samband med den stora alfabetiseringskampanj som inleds nu i mars månad. Eftersom landsbygden i Nicaragua inte är elektrifierad behövs ljus till hemmen och de lokaler där bildningsarbetet bedrivs.

100 kronor har anslagits till kampanjen ur vår Internationella solidaritetsinsamling.

Bra initiativ

Uppsala SKV-avdelning har sänt en skrivmaskin till vår systerorganisation i Nicaragua.

Fler liknande initiativ efterlyses!

SKV:s INSAMLINGAR PG 5 13 23—4

Vi börjar närma oss halvmiljonstreck i Vietnaminsamlingen. Många är de otaliga bidrag som strömmat till Vietnams kvinnor och barn under de år som gått sedan SKV som första organisation i Sverige började samla pengar till Vietnam. Pengarna har varit en av våra möjligheter att ge uttryck för vår internationalistiska hållning — för vad internationell solidaritet innebär. Och vår solidaritet med Vietnam är obruten — vi kommer att fortsätta den med all den kraft som står till vårt förfogande.

I senaste numret utlovades ett inbetalningskort. Men det ni blev

lovade då kommer först i detta nummer — tryckeriet fick aldrig med kortet.

Skall vi inte sätta som mål att nå halvmiljonstreck till 1 maj — helst tidigare. Ett fint mål inför denna kampdag — arbetarrörelsens dag som firas och manifesteras i hela världen. Alla folk är ännu inte fria från nationellt förtryck, från det imperialistiska oket och kan fira dagar som Internationella kvinnodagen eller 1 maj. Låt oss ge ett konkret uttryck för vår solidaritet.

Insamlingarna för Internationell solidaritet och Margot Mårds minne redovisas i nästa nummer.

Transport: 479 414:63

G W H, Mölndal 25:—
Ninni Rydsgö, Stockholm 75:—
Alma Ylipää, Sattajärvi 50:—

Irja Strand o Eva Palmaer
"Till minne av Britt-Louise
Bäckström-Legert" 50:—
Anna-Britta Samuelsson,
Härnösand 50:—
Ragnhild Lundén, Avesta 25:—
Kirsten Persson, Hisings-Backa 100:—
Margareta Andersson, Ludvika 50:—
ins. gm Mia Emsheimer,
Stockholm 1 105:—
Anna Pettersson, Avesta 30:—
Grupp 8, Nässjö 618:30
Edit Hübinette, V:a Frölunda 200:—
Dagmar Beckman, Malmö 300:—
Svenborg Romare, Ängelholm 50:—
Inga Tell, Vällingby 50:—
Signe Jansson, Eskilstuna 50:—
Dagny Liljgren, Sven
Gustafsson, Drottningholm 200:—
Zaida Hagman, Göteborg 50:—
R. Åkerlund m. fam., Skärholmen 300:—
Agneta Rytterling, Göteborg 25:—
Stig Johansson, Göteborg 25:—
Gunnel Ekvall, Uppsala 25:—
Mari-Ann Johansson,
Hisings-Backa 100:—
Gunilla Gustafsson, Karlsvik 100:—
C. Westerström, Stockholm 50:—
Summa 483 117:93

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Box 3120 103 62 Stockholm Tel: 08/11 49 61

Månd—fred 9—14, onsd till 20.00

Postgiro 50 50 95—0 Insamlingskonto: 5 13 23—4

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

● Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.

● Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.

● Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.

● Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

*

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avd.

Ambjörby

Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs

Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Finspång

Anna-Lisa Göransson
Grytgölsvägen 24
612 00 Finspång

Gotland

Anette Vikström
Tetarve, Garda
620 16 Ljugarn

Göteborgsdistriktet:

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 V:a Frölunda
Tel 031/47 40 02

Huskvarna

Ingrid Nilsson
Munkgatan 5
561 00 Huskvarna
Tel 036/13 74 55

Karlshamn

Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel 0454/291 60

Katrineholm

Inger Andersson
Wasavägen 62 A
641 37 Katrineholm

Ljungby

Anna Greta Svensson
Brogård
340 12 Annerstad
Tel 0372/220 69

Luleå

Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel 0920/195 34

Lund

Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel 046/14 94 04

Malmberget

Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmberget
Tel 0970/218 26

Motala

Helena Hillar-Rosenqvist
Fällingegatan 8
596 00 Skänninge
Tel 0142/421 00

Piteå-Munksund

Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel 0911/372 76

Sala

Yvonne Rademacher
Colingatan 3 C
733 00 Sala

Skellefteå

Lena Jonsson

Cirkelstigen 9
931 00 Skellefteå
Tel 0910/550 46

Skövde

Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet

Ally Wikholm
Klackvägen 37
126 39 Hägersten
Tel 08/18 86 56

Södertälje:

Sanna Töringe
Holfastvägen 9
151 36 Södertälje

Södra Värmland

Aase Bang
Vargån 812
660 92 Deje
Tel 054/720 30

Uppsala

Lotta Schüllerqvist
Tune Backar 18
753 36 Uppsala

Växjö

Karin Hartvig
Öjabyvägen 93
352 50 Växjö

Ängelholm:

Charlotte Hamilton
Össjö Pl 265
262 00 Ängelholm

Örebro

Lillemor Lundgren
Varbergavägen 106
703 51 Örebro
Tel 019/12 83 21

KVINNOLOKALER

Kvinnohuset

Gamlestadstorget
415 02 Göteborg

Bokhandeln Bröd och Rosor

Haga Nygata 13
413 01 Göteborg

Kvinnocentrum:

Lilla Algatan 8
221 01 Lund
Tel. 046/14 93 97

Bokhandeln Kvinnfolk

Heleneborgsgatan 46
117 32 Stockholm
Tel 08/69 79 70

Stockholms kvinnocentrum

Birger Jarlsgatan 22
114 34 Stockholm
Tel 08/10 52 90

Bokhandeln Halva Himlen

Engelbrektsgränd 11
701 12 Örebro

Kvinnohuset i Oslo

Rådhusgata 2
Oslo 1
Tel 41 28 64

Kvinde-huset i Köpenhamn

Gothersgade 37
11 23 Köpenhamn

"STAN ÄR SOM EN STOR TEATERSCEN — men vi måste lära oss att använda den"

intervju: Lotta Schüllerqvist

"...och jag har kommit på att storstadsmiljön innebär möjligheter just för kvinnor, om man bara vågar pröva dom."

Det säger Ewy Palm, konstnärinna, som bott i Stockholms innerstad hela sitt vuxna liv.

— Jag är inte uppväxt i Stockholm, men redan när jag var liten hade jag bestämt mig för att flytta hit. Det berodde på att min mamma var en utflyttad stockholmsflicka som älskade att berätta om sin barndom. Hennes barndomsminnen blev våra godnattsagor, och ändå var det ingen idyll hon berättade om. När hon var i tonåren blev hon och hennes fyra syskon föräldralösa och fick klara sig själva. Dom växte upp i en hård tid, med högerregim och stora problem för dom som var fattiga. Jag fick en väldig social medvetenhet genom det hon berättade. Till exempel när hon och hennes syster Tora blev så glada över att dom fick möjlighet att gå i fortsättningsskola. Dom ville gärna lära sig lite mer matematik och svenska och historia, men pyttsan — det dom fick lära sig var religion och annat sånt som skulle göra dom till dygdiga samhällsmedborgare.

— Dom möjligheter som min mamma gick miste om fick istället vi, hennes barn, ärva — att studera och utveck-

la våra intressen. Jag ärvde också hennes kärlek till stan och flyttade hit när jag var tjugo år för att gå på Konstfack. På somrarna jobbade jag på sjukhus för att finansiera mina studier. Jag älskade Stockholm då och det gör jag fortfarande.

— Jag är medveten om att min syn på stan är exklusiv och privilegierad — jag kan använda mig av stan. Egentligen är det dess människor som intresserar mig mest, mängden av människor som rör sig hela tiden, på väg till nånting eller från nånting. Stan är som en stor teaterscen där det hela tiden händer en massa olika saker. Jag är väldigt nyfiken, säger som Siri Derkert att jag blir bara mer nyfiken ju äldre jag blir. När jag mår bra tar jag in väldigt mycket intryck, som jag kan använda sen när jag målar. Människorna stimulerar mig och ger mig idéer som jag aldrig skulle kunna få på landet.

— Men det betyder inte att jag målar av människorna som jag ser på stan — om någon skulle be mig måla en bild från tunnelbanan skulle jag

tycka det kändes tråkigt. Mina bilder är ofta uppbyggda som scener där människor agerar och åskådliggör en tanke. En sorts tolkning av olika händelser som jag sett och upplevt. När jag målar drar jag mig medvetet tillbaka och går in i mig själv, avskärmar mig från omgivningen och tolkar det som finns lagrat av intryck. Jag har behov av både folk och isolering, och det kan jag få i stan. På landet skulle jag bli knäpp, för där finns för lite människor... Det är alltid människor på mina bilder. Jag kan inte intressera mig för bilder utan människor, och länge trodde jag att det var en brist hos mig. Nu har jag upptäckt att det är en styrka.

— Storstan har baksidor också, men jag har svårt att se den som så ödesbetonad, jag har reagerat mot att det blivit en sån total svartmålning av stan. Jag har varit med och demonstrerat mot trafiken och jobbat en del med människor som har det svårt i stan. Den fungerar ju inte alls för stora grupper av människor, utslagna, ungdomar och äldre och många ensamma som inte är

självalt ensamma. Det finns mycket man borde ändra på; man borde bryta den kommersiella dominansen, och skapa samlingspunkter för att förebygga utslagning och isolering. Det borde vara lika självklart som att satsa på hälso- och sjukvård.

— Jag minns när varuhusen i stan fick det där varma suget, då tänkte jag att det borde finnas gemenskapshus med samma varma sug, öppna för alla, ungefär som "Huset" i Köpenhamn. Som bygger på människors intressen och förmåga att dela med sig, på ett riktigt djupt engagemang. Det är ju ett väldigt slöseri att utbilda folk utan att sen ta vara på deras kunskaper, i konst, musik, teater och mycket annat. Det skulle behövas flera stycken "Huset" runtom i stan, baserade på grupper som håller i verksamheten, så att stan kunde brytas ner i mindre delar där folk kunde lära känna varann.

— Det skulle också behövas stora kaféer där man kunde träffa folk och sitta och prata och utbyta idéer. Ställen där man alltid kunde träffa folk som man känner — stora och lite bullriga kaféer, ungefär som i Paris under "la belle époque". Det är nånting jag skulle önska för min egen del i alla fall.

Ewy har hela tiden bott i Stockholms innerstad, först i Vasastan och nu vid S:t Eriks-gatan. Hon har också en ateljé vid Drottninggatan, med utsikt över stadshuset.

— Även om jag hela tiden tyckt om att bo i Stockholm, så har mitt förhållande till stan förändrats mycket. I slutet av 60-talet började jag bli kvinnomedveten, och det har blivit en allt större del av min identitet. Och jag har kommit på att storstadsmiljön innebär möjligheter just för kvinnor, om man bara vågar pröva dom.

— Från början tog jag bå-

de stan och allt annat för givet, hade en mer statisk syn på hela samhället. Vad skulle jag kunna göra åt det som var fel? Nu ser jag att mycket av det som stör mig, är sånt som främst kvinnor är utsatta för. Jag tänker på den påträngande reklamen, både i tunnelbanan och ute på stan, som riktar sig särskilt till kvinnor. Jag bor ju mitt i smeten, med Metro, Ica, Tempo, Konsum och allt vad dom heter precis utanför dörren. Alla dessa papper och plakat som livsmedelsbutikerna täcker sina fönster med, dom blir fler och större för varje år. Vi kvinnor som är dom viktigaste kunderna ska hetsas runt hysteriska och jämföra priser på korv och tvättmedel — det går ut på att hålla oss fast i konsumentrollen, och det ger ju inga vingar!

— Vi har ju ett skönhetsråd här i stan, och jag fattar inte att dom inte ingriper; dom kunde börja med att gå ut och riva ner alla dom här fula handtextade plakaten i mataffärernas fönster. Jag kan se extrapriserbjudandena som i en ond dröm sprida ut sig, till slut vajar dom över gatorna och finns målade på trottoarerna. Och dom kvinnobilder som körs fram i tunnelbanereklamen, bilderna av konsumentkvinnorna, är ju verklighetsfrämmande och förnedrande — finns det såna kvinnor egentligen, vars liv är fyllda av att köpa rätt vara vid rätt tillfälle?

— Många människor får ju aldrig några andra bildupplevelser än dom som bjuds i tunnelbanan, butikerna och vecotidningarna. Förutom stäl-len att träffas på skulle det också finnas möjlighet att visa ickekommersiella bilder på stan som en motvikt mot reklambilderna. Bilder som man kan ta emot och tycka om utan att riskera att bli manipulerad till att köpa nånting som man inte behöver. Ingen vär-

nar om människornas själar som utarmas av bildterrorn. Det här är ingen grej enbart för oss privilegierade, bild-medvetna, utan det berör verkligen alla människor!

— Nånting som är positivt med stan hör ihop med det som bl a Simone de Beauvoir talar om: Kvinnans behov av frihet — att tillåta sig gå och driva på stan, eller sitta och hänga nånstans, ha tid för sig själv. Inte alltid använda tiden rationellt, vara på väg nånstans. Den möjligheten finns i storstan, för man kan försvinna i mängden och anonymiteten då och då. Om man är ensam på det viset lämnar man ut sig åt sin fantasi, ger tankar och idéer en chans att dyka upp, som man inte annars hinner bry sig om. Kvinnor har ju alltid nånting att göra, traditionen kräver att vi använder även fritiden praktiskt. Män däremot, poeter och flanörer, har länge använt stan till att promenera på gatorna och sen gått hem och skrivit dikter och romaner...

— Vi kvinnor måste lära oss att använda stan på egen hand. Vi kan ge dom negativa orden, ensamhet och anonymitet, en ny positiv innebörd; ensamhet som vi själva väljer ibland för att vi behöver den. Vi har rätt att få vara ifred ibland.

— Det låter kanske exklusivt, och det är inte alltid så lätt att genomföra. Vaknar man mitt i natten med själv-mordstankar skulle man behöva kasta på sig kläderna och rusa till närmsta krog för att se om man hittar nån att prata och dricka öl med. Men det kan man inte om man är kvinna — konventionen har satt en tidsgrens för hur sent kvinnor ska ha orsak att vara ute på stan. Och går man ut ändå, så träffar man sällan andra kvinnor i samma ärenden... Men om vi blir många så kan vi ju träffas och stödja varann. Luciademonstrationen mot kärnkraft var så fin

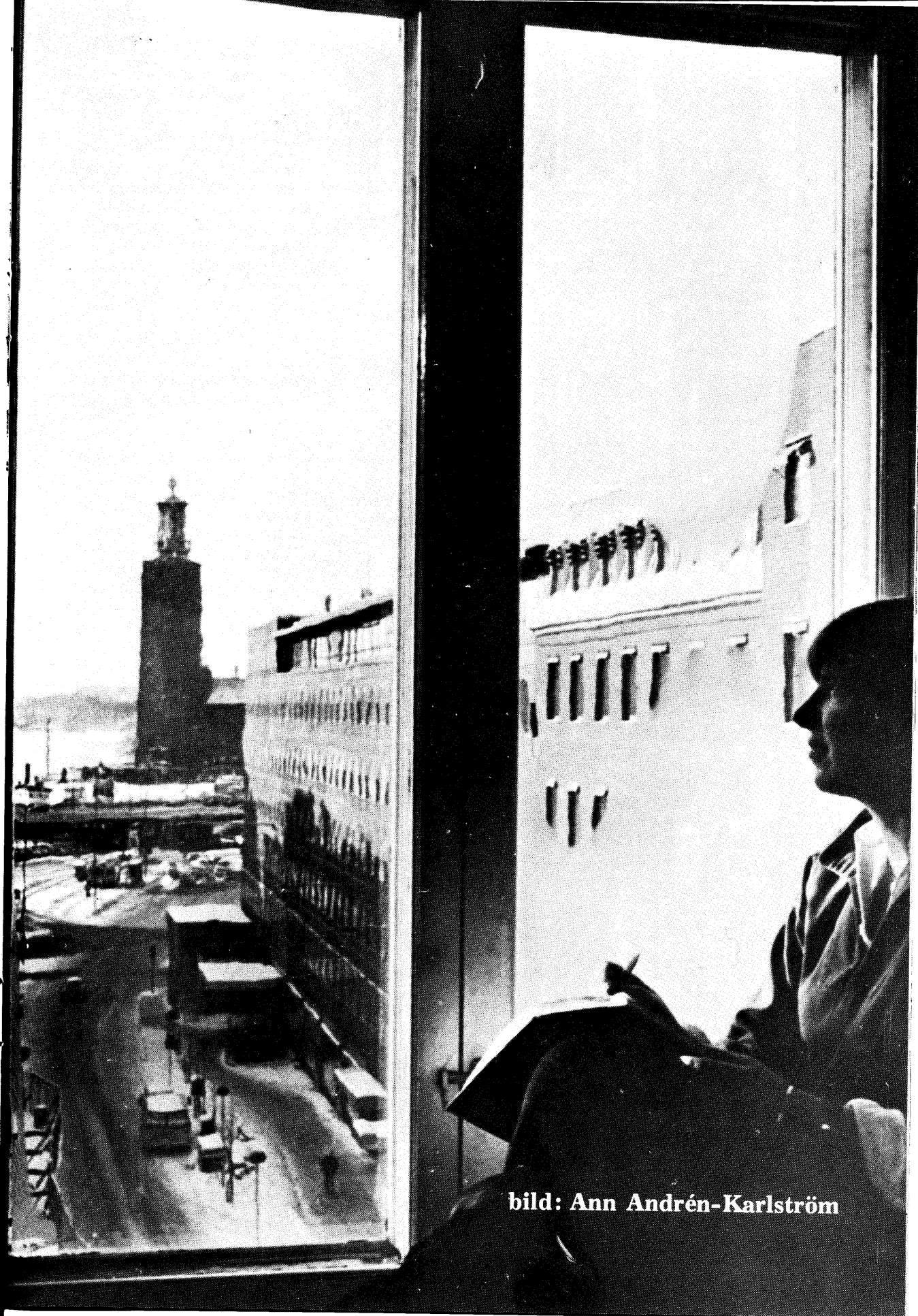

bild: Ann Andrén-Karlström

När makten sätts högt undertrycks eros.

tycker jag, också för att då träffade jag massvis med bekanta som jag kunde klara upp saker med... såna som jag glömt lämna tillbaka nånting till, eller skulle ha ringt eller inte fått tag på.

— Men det räcker inte med att omvärdera orden och erkänna ensamheten som viktig och utvecklande. För att våga välja att vara ensam ibland måste man vara jagmedveten, sluta upp att känna sig som nån som andra har rätt att värdera och betygsätta, veta vem man är helt enkelt. Och på det yttre planet måste saker också förändras: kvinnor måste få ställen och tillfällen att träffas och umgås. Idén att ordna stadspromenader för att upptäcka kvinnornas dolda historia är jättefin. Det

skulle ge även påtvingat ensamma kvinnor chans att lära känna andra och hitta identitet och rötter i sin stad.

Ewy har hela sitt stockholmsliv arbetat som konstnär, och samtidigt uppfostrat två söner som nu är stora.

— Egentligen är det konstigt att jag inte blev kvinno-medveten mycket tidigare. Jag levde länge i en värld av manliga värderingar, tyckte jag var väldigt misslyckad som inte alltid klarade av att vara konstnär och mor samtidigt. Och typiskt kvinnligt anklagade jag naturligtvis mig själv. Jag hade en chans att få inspiration till frigörelse i slutet på 50-talet, när jag deltog i en nordisk tävling om en konstnärlig utsmyckning. Det var slutna namnsedlar och i

juryn satt bl a Vera Nilsson, som jag beundrade mycket och blev vän med senare. Dom tre första prisen gick till män, och jag och Siri Derkert fick dela fjärdepriset. Priserna skulle delas ut vid en utställning på Liljevalchs, och jag kom dit med min ena son, som var liten då. Jag hade lovat honom att vi skulle gå på Skansen efteråt och titta på aporna, och han tjatade och drog i mig hela tiden, så jag vågade inte gå fram och prata med nån av dom här kvinnorna som jag var så nyfiken på. Jag var så osäker så jag vågade inte säga ifrån åt honom, utan jag var generad över att han störde, så jag flydde därifrån med honom till aporna och grät en skvätt över att jag var en dålig mor och en dålig konstnär och inte vågade ta kontakt med folk när jag äntligen hade tillfälle. Det här var typiskt för dom mansvärderingar jag själv bar på; när jag inte klarade av min unge så tog jag honom med mig och gick och gömde mig.

— På 60-talet började jag bryta mig ur den manliga synen på konstnärssrollen. Jag hade hamnat i ett tillstånd av navelskåderi och isolering som yttrade sig i att jag målade bilder av kvinnor som satt och stirrade in i sig själva. Till och med färgen försvann från tavlorna. Jag mätte väldigt dåligt. Men då började jag läsa teatervetenskap vid universitetet. Teater är mitt andra stora intresse. På det viset bröt jag den onda cirkel jag hade hamnat i, och min självkänsla växte.

— Nu när jag har fått kontakt med kvinnorörelsen och det har vuxit fram en egen kvinnokultur, så gör jag bilder på ett annat sätt. Jag tror det finns en klyfta mellan att intellektuellt bli kvinno-medveten och att ha kvar sina känslorötter i den gamla kvinnotraditionen. I språnget över den klyftan kan tex bilder fungera bättre än ord. □

PÅ GÅNG...

I stan jäser det. Kampgrupper bildas, aktioner planeras. Utställningar, demonstrationer, gatuteater, alternativa kulturfestivaler, kvinnohus, bokkaféer...

Här är ett axplock av det som är på gång i Stockholm just nu.

...två kvinnohus har startat sin verksamhet...

Kvinnohuset på Snickarbacken 10 är i första hand till för att möta enskilda ej organiserade kvinnors behov, och är enligt målsättningen "öppet för alla slags sociala och kulturella verksamheter som kan bidra till kvinnors personliga och kollektiva frigörelse". Telefonjouren för misshandlade och våldtagna kvinnor har redan kommit igång, tills vidare på torsdagar kl 18—21 och måndagar kl 9—12 på tel. 08/10 08 00. Kvinnohusets vanliga tel är 08/10 76 56. I huset har flera organisationer flyttat in och det kommer att ordnas debatter och temamöten. Så småningom ska där bli bokkafé, samlingslokal, musikgrupp, radio-grupp och annat. Bor du i Stockholm kan du göra en praktisk insats genom att hjälpa till med ombyggnad och inredning.

Ekonomiska bidrag sätts in på postgiro 94 08 73—3.

Alla kvinnors hus på Svartensgatan 3 har jourmottagning för våldtagna och misshandlade kvinnor måndagar kl 18—21 och fredagar kl 19—24. Onsdagar 19—21 har man juridisk rådgivning. Tel. 08/44 30 70. Målet är att ha jourverksamhet alla dagar i veckan. Kurser i självförsvar pågår, samt studiecirklar för dem som ska delta i jourverksamheten. Reparationer pågår i huset, man ska bl a bygga övernattningsbostäder för kvinnor som inte har någonstans att ta vägen. En grupp förbereder en fest till den 8 mars. På lördagar och söndagar kl 15 visas huset för intresserade besökare.

Minbyrån

för fria verkstäder

Tidigare kontorsrum lämpliga för arbete i mindre grupper. I källarvåningen ett flertal verkstäder i olika storlekar lämpliga för stora projekt där bygge, snickeri och målning ingår.

Det stora ljusa rummet mot vattnet med kaffe, utställningar, möten, verkstäder m.m.

verkstäder för bild, ljud och text

grupparbetsrum

foajé med kaffery och toaletter

entré torpedverkstan

scen och plats för 120 personer

i källarvån. bygge, snickeri målning m.m.

entré minbyrån

Torpedverkstan för bygge

Tidigare stora lämpliga entré rum

... Skeppsholmen blir folkets ö ...

När Marinen flyttar ut från sina 1700-talshus på Skeppsholmen — Torpedverkstan och Minbyrån — så tar folket över. Husen ska förvandlas till ett kulturcentrum med rötter i Skeppsholmsfestivalen 1977. Det ska bli en mötesplats för proffs och amatörer, både från Stockholm och andra håll, ett "forskningscentrum" där man kan pröva nya idéer och utbyta erfarenheter, och gemensamt hitta uttrycksmedel som kan nå långt utanför holmen. Husen ska fungera både som estradställe för olika slags framträdanden och som plats för utvecklingsarbete inom olika kulturformer. Första steget blir att inreda Torpedverkstan, som har stora ljusa lokaler med plats för dans, musik, teater, möten etc. När sedan militären

flyttat ut från Minbyrån, ska den förvandlas till kursrum, verkstäder, kontor osv.

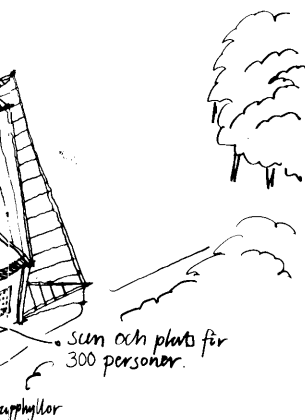
Utomhus planeras friluftsscen, dansbana, servering, bad, motionsslinga m.m.

Och detta är bara början av vad man tänker sig att göra av Skeppsholmen. Arbetsgruppen för ett fritt kulturhus på Skeppsholmen har stöd från ett 60-tal fria kulturarbetargrupper, från flera olika institutioner.

Om du vill bidra med idéer och praktiskt jobb kan du kontakta några av arbetsgruppens medlemmar:

Claes von Rettig, Blasieholmsgatan 2, 111 48 Sthlm, tel. 10 32 29. Margareta Söderberg, Natthorstvägen 16, 121 47 Johanneshov, tel. 49 30 98.

... kvinnliga konstnärer på Liljevalchs ...

Det är femtio år sedan kvinnliga konstnärer sist hade en egen utställning på Liljevalchs konsthall i Stockholm.

Nu sker det igen med utställningen "Vi arbetar för livet" 26 sept—9 nov i år.

Den här gången tar konstnärerna gruppvis itu med uppgiften att uttrycka de hinder kvinnorna möter och de visioner de har. I olika utställningsrum samarbetar deltagarna i utställningen om konstnärliga lösningar från skisstadiet till slutresultatet.

I anslutning till utställningen "Vi arbetar för livet" planeras seminarier, filmvisningar, teater, konserter och andra aktiviteter.

... 50 års kvinnoliv i Stockholm ...

Torpedbrukstun
för öppna verksamheter

tidigare verkstadslokaler i
stora, ljusa och oemman rum
lämpliga för verksamheter som
involuerar många personer
samtidigt.

försöker studiecirkeln Kvinnfolk 80 dokumentera. Vad blev det av funktionalismens idéer som presenterades vid Stockholmsutställningen — hur har kvinnornas liv i stan förändrats sen 1930? Dels genom intervjuer, och dels genom att undersöka bl a trafiken ur kvinno- och barnperspektiv, bostäder för ensamma kvinnor, mode och nöjesliv, kvinnor i yrkestrafiken, vill Kvinnfolk 80 bidra till 50-årsminnet i sommar.

Gruppen bildades ur ett öppet möte på Kvinnfolk, och tar gärna emot fler intresserade. **Kontakta Kvinnfolk, Heleneborgsgatan 46, tel. 69 79 70.**

... femtioårsjubileet av Stockholms-utställningen firas ...

I den utställningens anda, Funkis, ska Alternativ Stad, göra en "alternativ utställning". Idén växte fram i samband med Söderfestivalen.

— Utgångspunkten är att vi nu har haft en kamp om staden i drygt tio år, berättar Jan Wiklund i Alternativ Stad.

— Kamp mot stora trafikleder, mot rivningar, mot smygkontorisering osv. Hur ska vi nu skapa en stad med plats för kollektivt liv och möjlighet till sociala kontakter?

Arbetet med sommarens aktiviteter görs i olika arbetsgrupper som har varsin idé att administrera. Hittills är de här evenemangen planerade:

Stadspolitiskt universitet.

Det kommer föreläsare från andra städer i Europa och diskuterar hur man ska "erövra stan".

Guidade bussturer.

Man åker buss i stan och tar upp olika teman, tex att titta på stan ur miljöperspektiv, eller maktperspektiv eller stans struktur.

Massteater enligt samma modell som tex Sundsvallsspelen. Man utgår från en historisk händelse i Stockholm, tex slaget om Brunkeberg, och ställer frågan hur kunde historien ha utvecklats annorlunda.

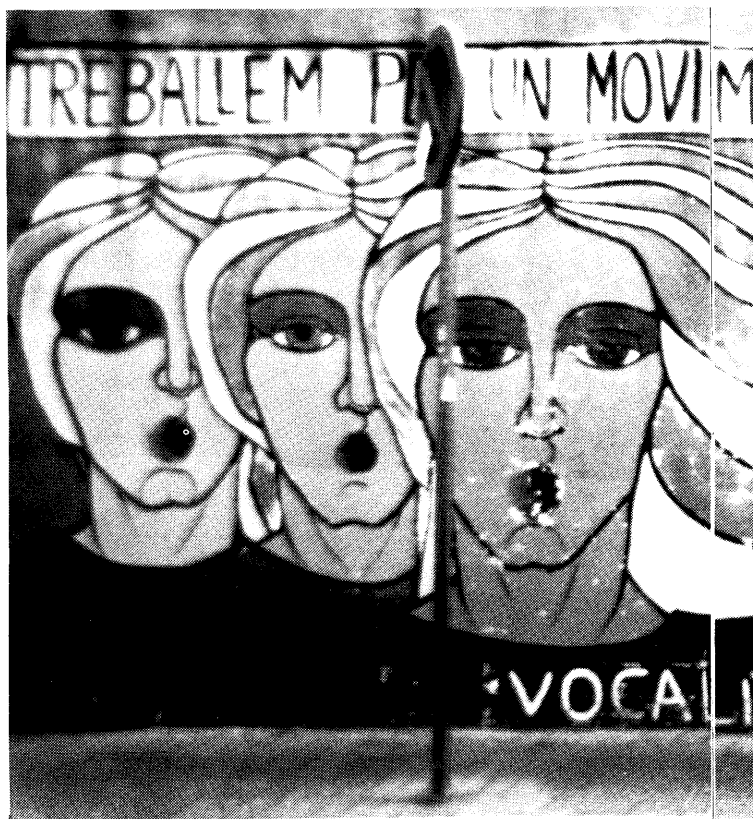
Modern hembygdsundervisning. Skolelever visar sin stadsdel, dess historia och utvecklingen i framtiden.

Dessutom ska fotoalbumen Micke Berg och Lars Mongs ha en utställning på Stadsmuseet om aktioner i Stockholm, och folk på Söder och i Rinkeby visa upp sin stadsdel.

Är ni som läser intresserade av att medverka i sommar, ta kontakt med **Alternativ Stad** som i mars flyttar in i nya lokaler på **Götgatan 26**, tillsammans med radio Klara och den nya stockholmstidningen Metropol.

Väggmålningarna är inte i första hand avsedda som dekoration, utan ett medel för människorna att använda sin miljö i den politiska kampen. Särskilt för kvinnorna har väggmålningarna blivit ett viktigt språkrör. Bostadskvarters grannskapsgrupper tar vägg efter vägg i besittning för att kräva bättre barntillsyn och trafikmiljö, skolor och parker. Joaquin Rosell har dokumenterat väggmåleriet i Barcelona och berättar här om kvinnornas kamp med penseln som vapen.

text och bild:
Joaquin Rosell

Bilden ett vapen i kvinnokampen: VÄGGARNA I

Efter 40 års fascistisk diktatur hölls förra våren fria riksdags- och kommunalval i Spanien.

En ny tid har börjat för det spanska folket, och det märks inte minst på de bilder som möter oss på gatorna. Där pågår en fredlig bildexplosion i alla tänkbara färger och format, en salig röra som på gott och ont finns i varje tidningskiosk: Karl Marx bredvid en porrtidning, bibeln bland den kolorerade veckopressen. Och som vanligt hänger marknads krafterna med och låter sina reklambilder härska över allas huvuden och dominera stadsbilden. Avklädda kvinnor och självmedvetna män som vill upplysa oss om att

nu, mer än någonsin, kan allt köpas för pengar.

Det finns kvinnokroppar på var och varannan reklamplakat och på nästan varje tidningsomslag. Här räcker det inte att kvinnan är lydig mor och billig arbetskraft — det förefaller som om hela näringslivet ska hållas igång med hjälp av hennes bröst! I detta finns en naturlig ideologisk kontinuitet med det förgångna, och det spelar i systemets händer att kamp ska ersättas med konsumtion. Varsågod, nu ska maktens herrar sälja demokratin som söndagsbilaga!

Mitt i detta kaos skapas också andra bilder: Väggmålningarna. Stora och små,

färgrika, glada och kämpande. Målade av kvinnor och män, barn och gamla, och med en kvinnogestaltning som radikalt skiljer sig från kapitalisternas — en kvinnogestaltning som vittnar om den viktiga roll kvinnan har spelat i kampen mot fascismen och om hennes självklara deltagande nu när demokratin ska förverkligas. Men fienden är idag mycket mer slipad, osynligare. Kampformerna måste utvecklas under helt andra förhållanden än under fascismen. Kraven måste formuleras om, orden, språket, bildspråket måste återerövrats om dom ska kunna få en kulturell identitet att sätta emot förtryckets maskerad.

BLOMMAR I BARCELONA

I kvinnornas händer har bilden blivit ett vapen och väggmålningarna deras ansikte utåt. Jag tror att det hos dem finns en närhet till bildspråket. Fascismen lämnade ca två och en halv miljon kvinnliga analfabeter efter sig och därför måste kvinnan idag formulera sig om och om igen. De katolska kyrkorna med sin bildrikedom och då särskilt Mariabilden i alla dess varianter kan ha hjälpt henne att se sig själv i bild. Den ordfattiga kolorerade veckopressen och de usla radioprogrammen kan ha gett henne mod att våga något bättre själv. Hon kan också ha påverkats av den framträdande plats som konstbilden har i

landets tradition. Men det var framförallt kvinnans närhet till kampen som gjorde henne till sin egen bildproducent.

Under 1960-talet var hon med om att utveckla de första utomparlamentariska basrörelser som så småningom växte till grannskapsföreningar.

Förtryckets mekanismer har varit många. Smuts, förslumning, trångboddhet, ohälsa och mycket annat har påtvingats uppifrån genom bristfällig stadsplanering, vanskötsel och obefintlig service. Detta är förtryck. Att förnedra människorna med usla levnadsförhållanden och samtidigt sätta överflödsbilderna framför dem är att ge dem en kän-

la av otilträcklighet och med skam och skuldkänslor som vapen försvaga individen och göra gruppen maktlös. Och kvinnorna drabbades värst.

Det var ju de som måste sköta hem och familj, oavsett om grannskapet saknade elementär service och om avlopp och el slutat fungera veckan innan. Under dagen fanns männen på sina arbeten eller var ute för att söka jobb, så de fanns inte till hands när förbättringar skulle krävas. Det är ju bara under dagtid som man kan lämna protestskrivelse till myndigheterna, valsa runt i papperskarusellen och demonstrera framför stadshuset — eller kanske bara stoppa trafiken vid nå-

- Låt oss arbeta för en kvinnorörelse i vår stadsdel
- Likhet inför lagen
- Lika möjligheter till utbildning

är några av kraven på föregående sidas väggmålning. Den här väggmålningen gjorde kvinnorna i stadsdelen San Andreu år 1976. Då utgjorde de fortfarande en avdelning i själva grannskapsföreningen, som startade i slutet av 60-talet och erkändes motvilligt av myndigheterna år 1972.

Sedan 1977 fungerar kvinnorna som en självständig grupp och är med i "Coordinadora Femenina", ett samordningsorgan för de flesta kvinnogrupper i Barcelona. Självständigheten betyder inte ett avståndstagande från grannskapsföreningen, utan är bara en naturlig utveckling av den politiska kampen.

Målningen var den första som San Andreus kvinnor gjorde, och de fick hjälp att utforma sina krav och idéer av en chilensk grupp, målarbrigaden Pablo Neruda. Senare har de själva gjort flera väggmålningar utan någon som helst hjälp utifrån.

Kraven på denna första målning är ännu ganska försiktiga, och en av målarna berättade för mig att majoriteten då inte ansåg tiden vara mogen ännu för krav på tex fri abort, något som aktualiseras senare.

Denna bild tog jag i augusti 1978, och fascisterna hade redan hunnit måla sin svastika under "VOLEM" (vi vill), och i samma färg. Inte sällan tar sig meningsskiljaktigheterna sådana humoristiska uttryck istället för rent destruktiva. Det är bara ultrahögern, Fuerza Nueva, som systematiskt förstör väggmålningar, men den förstörelsen ger bara målningarnas budskap en ny dimension. Bilddialektiken överlever det mesta!

Det finns mycket att stå ut med för den kvinna som vågar sig utanför mansfascisternas tanketröghet. Hon kan bara betecknas med det som bäst visar angriparens kvinnosyn: Hora har någon rispat över hennes ansikte.

Det faktum att hon bär på en katalansk flagga definierar angreppet tydligare.

gon gatukorsning som var farlig för barnen.

Det var i grannskapen som förtrycket enade kvinnorna. Där började de utifrån sina gemensamma erfarenheter säga ifrån, handla. Grannskapsföreningarna har idag vuxit sig starka, och deras krav väger tungt i det politiska spelet. Folket är organiserat, och nu är kvinnan en nästan fullvärdig medborgare. Det finns åtminstone en som har blivit vald till borgmästare.

Detta är bra, men det räcker inte. Hittills har det inte funnits så stort utrymme för

ren kvinnokamp — den har måst underordna sig det allmänna politiska arbetet. Men nu går kampen vidare för kvinnorna.

Från att för det mesta ha fungerat som en avdelning i grannskapsföreningarna har de nu börjat bilda helt självständiga grupper som samordnar sina aktiviteter. Det är början till en katalansk decentraliserad och demokratisk kvinnorörelse. Vägen dit är ännu lång, men som de själva säger med tanke på hur det var för bara fem år sedan: Det här är en ganska bra början. □

Kvinnogruppen La Farinera ansluter sig till kravet "Vi vill ha familjeplaneringscentrum i våra grannskap". Detta gjorde de på natten, efter ett möte i sin nya lokal. Annars målar de vanligtvis under dagtid, i samband med flygbladsutdelning och andra aktiviteter. Om ägaren till väggen som ska målas inte bor i grannskapet, eller om det är staten eller kommunen som äger den ber man självklart inte om tillstånd. Inte heller behövs några tillstånd för de gatuaktiviteter som pågår samtidigt som målandet.

Vem som helst kan i dagens Barcelona gå ut, välja sig en lämplig vägg och uttrycka sig genom en väggmålning.

**"Vad är det förena dårar som härjar i stan, serru, glada som barn, med sitt sattyg till plan!
En prick och en knäpp på näsan så attan blev bränd
det skulle han ha som river på Lilla Skinnarviksgränd!"**

Nej, riktigt så är det inte. Visst rivs det på söder just nu, men det grävs ännu mer.

Det är inte efter våra historiska rötter man spränger sig ned under den uppbrutna asfalten — istället lägger man ned rör.

Rör som leder vart?

Ja, det vet vi inte riktigt säkert. Kanske i sin förlängning till kärnkraftverken i Forsmark, eller kanske till olika slags kraftvärmeverk insprängda i stockholmsmiljön, eller kanske till ett mastodontkol-kraftvärmeverk i Himmerfjärden?

Det enda vi kan vara riktigt säkra på är att Stockholms energiförsörjning och uppvärmning utreds och diskuteras just nu. Och det är ett spår som vi också måste följa.

Samtidigt som vi letar efter kvinnornas historia i Stockholm måste vi följa spåren som leder till kvinnornas framtid i Stockholm.

Vi blir kanske tvungna att följa något så trist som fjärrvärmenätets utbyggnad — se vart rören leder.

Leder de till ett storskaligt och centraliserat samhälle? Leder de till ett resursslösande samhälle, där återbruk och varsamhet är okända begrepp? Leder de till ett samhälle där det blir omöjligt att införa alternativa, säkra, och flödande energikällor?

Troligen kommer vi att stöta på motstånd. Både vårt eget; inför utredningar späckade med tekniska detaljer och svåra ekonomiska kalkyler. Kanske måste vi också lyssna till våra manliga vänner — de som inte lättit sig påverkas av tillväxtfilosofins värderingar.

Men inte minst andras motstånd: Vad begriper kvinnor om teknik?

Vi kan väl lära oss. För det angår oss.

Så här säger Eva Sehlén, docent i kärnteknik vid

Chalmers i Göteborg, i första numret av "Kvinnovetenskaplig tidskrift":

— Att skaffa sig översiktliga kunskaper om effekterna av en viss teknik är inte särskilt svårt eller besvärligt, utan fullt möjligt för de flesta.

Vilken teknik man väljer påverkas allas liv, menar Eva Sehlén. Den tekniska utvecklingen är inget som vi står maktlösa inför, tvärtom. Den måste värderas och styras, och där måste kvinnorna få spela en lika stor roll som männen, därför att de som grupp har delvis annorlunda livserfarenheter och en annan uppfattning om vilken teknik vi behöver.

*

3/5 av Stockholms energi idag går åt till uppvärmning; 1/5 till kommunikation och 1/5 till industrin. Uppvärmningen och kommunikationen slukar mycket mer energi i storstan jämfört med landet i övrigt. Men det är också där man kan spara energi.

Enligt folkampanjens alternativa energiplan för Stockholm, som presenterades strax innan Vi människor gick i tryck, kan man t ex spara 1/3 av energiförbrukningen inom transportsektorn med ganska enkla åtgärder.

Bl a genom en fördelning från privatbilsism till kollektivtrafik, samåkning, förskjutning av arbetstider, omfördelning av godstrafik från lastbilar till tåg och båtar, vissa strukturförändringar i bebyggelsen.

Planen i övrigt är koncentrerad på uppvärmningsproblemen liksom samtalet med Kjell Vanselius på nästa sida, som gjort grovarbetet till den.

För den som vill veta mer om Stockholms framtida energiförsörjning kan beställa Folkampanjens regionala energiplan från:

Folkampanjen Nej till Kärnkraft, Östgötagat. 32, 116 25 Stockholm.

"OM FJÄRRVÄRME-NÄTET BYGGS UT HAR VI LÅST FRAMTIDENS ENERGI-FORMER"

intervju: Bodil Österlund

bild: Roland Thunholm

"STOR OLJEKRIS UNDER 80-TALET. Vi måste snabbt bryta vårt totala oljeberoende om vi skall klara energiförsörjningen för Stockholm de närmaste 10 åren. Och krisen klarar vi med KOL", säger Statens industriverk. Vad anser du om de påståendena?

Det är ett effektivt sätt att skrämman människor med oljekris, för att i nästa andetag kunna presentera ett kortsiktigt och dåligt alternativ.

Oljan kommer inte att ta slut under 80-talet, men den kommer att bli mycket dyrare.

Vad som däremot är sant är att vi är nästan totalberoende av en enda energikälla. Över 80 proc. av Stockholms uppvärmning är baserad på olja. Men för den skull får vi inte springa ifrån oljan för snabbt.

Ett viktigt skäl är att energisparåtgärder och solvärme är lättast att införa om man utgår ifrån de nuvarande värmeanläggningarna som base-

ras på olja. Bygger vi flera nya stora koleldade kraftvärmeverk och fortsätter att bygga ut fjärrvärmesystemet som kräver gigantiska investeringskostnader blir det stört omöjligt, av ekonomiska skäl, att någonsin införa de alternativa energikällorna.

Med vad skall vi värma upp Stockholm i framtiden enligt din uppfattning?

På sikt bl a med solenergi, men under en övergångsperiod med naturgas, tillsammans med flera andra slags energikällor. Oljan kommer att hänga med ett tag till. Men som basbränsle är naturgas en vettig energiform på flera sätt. Dels är den miljövänlig, inga svavel- eller tungmetallutsläpp. Dels krävs det små investeringskostnader för att övergå till gas. De flesta anläggningar i stockholmsområdet idag är oljeeldade värmepannor som väldigt enkelt

kan ställas om till gasförbränning. Däremot går det inte att elda kol i dem. För kol krävs helt nya anläggningar.

Varifrån kan vi köpa naturgas?

Vi har haft två kontrakt som man lyckats bli av med. Med "man" menar jag kärnkraftsanhängare. Naturgas är nämligen den energikälla som i första hand kan konkurrera med kärnkraft.

De båda kontrakten gick ut i juli -79. Ett kontrakt med Ruhrgas, Västtyskland, där gasen skulle distribueras i ett rörnät till Sverige. Ett annat kontrakt med Algeriet, som har gott om naturgas, som i djupfryst tillstånd skulle transporteras hit med båt. Det är den senare möjligheten jag räknat på.

Var skulle de stora investeringarna ligga om vi inför naturgas?

De verkligt tunga investeringarna blir i en eller flera fraktbåtar, i en gasterminal och i ett lager. De totala investeringarna för hela projektet rör sig om ca 6 miljarder. Jämfört med det förslag som SIND-utredningen har lagt med flera koleldade kraftvärmeverk och fjärrvärmesystemets kraftiga utbyggnad som kostar omkring 8 miljarder.

Dessutom kan vi titta på de tillgångar som finns inom landet. Kockums har tex två LNG-båtar (specialbyggda båtar för transport av flytande naturgas) som de har osålda och antagligen måste realisera till Japan eller något annat land, till ett pris på kanske 300 miljoner medan värdet ligger på 600 miljoner. Och i en alternativ kalkyl skall man inte behöva räkna med mer än 300 milj.

Investeringar i nya rörledningar är en billig bit, ca 200 miljoner. Stockholm har ett 900 km långt gasnät som kan utnyttjas. Den sträcka som behöver byggas till är en anslutningsledning från terminalen, förlagd till tex Nynäshamn, till det befintliga nätet, med avgreningar till Södertälje och Fittja.

Är det ett gasnät som fungerar? Det är ju ett gammalt nät?

Gasnätet är i gott skick och väl underhållet. Tex finns det i Gamla stan och på Södermalm vissa bitar som har funnits sedan 1853 och fortfarande är i bruk. England tex, som nyligen gått över till naturgas, har ett rörledningssystem som bitvis är ännu äldre.

Men det finns förslag på att Gasverket i Stockholm skall läggas ned för att det är olönsamt?

Jo, det är riktigt, men det är bara vissa delar som är olönsamma och dyra. Det är råvaran och produktionsapparat. Stadsgasen framställs av

SIND-utredningen om Storstockholms fjärrvärmeförsörjning

Statens industriverk presenterade SIND 1979:4 i juni förra året. På fyra månader har tre olika förslag för Stockholms uppvärmning arbetats fram.

I princip går förslagen ut på att snabbt byta ut oljan mot kol under 80-talet och att samtidigt hålla dörren öppen för fjärrvärme från Forsmark under 90-talet (med reservation för resultatet av folkomröstningen).

Utredarna menar att det bästa alternativet, både ur miljösynpunkt och ekonomiskt, är att värma upp Stockholm med hetvatten från kärnkraftverken i Forsmark. Men det förutsätter bl a att man delvis måste bygga om de två första aggregaten, och dessutom tar det 8—9 år att bygga den kulvert som skall transportera spillvattnet till Stockholm...

Så istället (eller i avvaktan på resultatet av folkomröstningen?) förordar utredningen ett så kallat "referensalternativ" som betyder att basproduktionen av värme under 80-talet kommer att produceras i 4 nybyggda kolkraftvärmeverk lokaliserade till Fittja, Värtan, Igelsta och Lövsta. Till sammans med det befintliga kolkraftvärmeverket i Hässelby skall kolkraftverken förbindas i tre interkommunala fjärrvärmesystem.

Går det förslaget igenom innebär det att fullt utbyggd, kommer Stor-Stockholms värmeförsörjning via fjärrvärme att baseras på kol till 71 procent, på olja till 25 procent och på sopor till 4 procent.

Idag värms Stockholm upp till 84 procent av olja, 14 procent av kol och 2 procent av sopor.

Det tredje alternativet som utredningen presenterar, kallat "Himmelfjärdalternativet", innebär att man bygger ett enda gigantiskt kolkraftvärmeverk i Himmerfjärden i Botkyrka kommun söder om Stockholm.

Naturvårdsverket, en av remissinstanserna, anser att det tredje alternativet är det bästa ur miljösynpunkt.

Om alternativa och förnybara energikällor anser utredningen att solvärme "för närvarande är på experiment- och prototypstadiet", transportproblemen för torv och träbränslen anses för stora för att kunna lösas under 80-talet.

Naturgas tar man inte heller upp och diskuterar som en möjlighet.

Remisstiden för utredningen gick ut den 1 februari och under våren fattas beslut i riksdag och regering.

lättdänsin i ett sk spaltgasverk och det kostar pengar. Vad som är värdefullt och billigt, därför att det redan är avskrivet, är distributionssystemet, dvs gasnätet. Stockholms gasnät är stort och väl förgrenat och kan utnyttjas för uppvärmning av bostäder och lokaler, förutom att det går att använda mer gas inom industrin.

Ca 180 000 hushåll i Stockholm har exempelvis gasspis — det är över hälften av hushållen.

Du sa att naturgasen skall användas under en övergångsperiod, och har antytt att en av framtidens energikällor är solenergi. Går det att tillvarata solvärme i storstäder? Är solfångare ett realistiskt alternativ för t ex uppvärmning av Stockholm?

Fakta om Energiverket i Stockholm

Energiverket är kommunalt och har ca 2 000 anställda. Förutom att verket är Sveriges största detaljdistributör av el, fjärrvärme och gas, är energiverket delägare i Oscarshamns och Forsmarks kärnkraftvärmeverk. Verket var också initiativtagare till det första kärnkraftvärmeverket i Stockholm — Ågesta.

Vill man veta mer om energiverket och dess verksamhet kan man titta på utställningar och filmer på verkets utställningslokaler på Kungsgatan 54.

I en av videofilmerna säger verkställande direktören Ryman om solvärme "att en liten oljeskvätt går nog att spara på sommaren om solvärme kopplas in på fjärrvärmenätet". Men för det projektet hoppas dir. Ryman på statsbidrag.

ternativ för t ex uppvärmning av Stockholm?

Det beror på *hur* man utnyttjar energin. Solenergi är i sig en decentraliserad energiform, som får hög verkningsgrad och låga kostnader om man utnyttjar energin så nära upptagningsstället som möjligt.

Enbart solenergin kan inte klara uppvärmningen, men i kombination med högvärdiga energikällor som gas, olja eller biobränsle blir det ekonomiskt konkurrenskraftigt.

Ett sätt är att installera solväxlar på tak eller husväggar på befintlig bebyggelse. Det innebär i princip att man byter den vanliga takplåten mot andra takplåtar med vattenkanaler i.

I solväxlarna värms vattnet upp till ca 30—40 grader och leds sedan till ett lager. Där kopplas en värmepump in, driven av förslagsvis gas, och lyfter temperaturen till användbar nivå ca 50—60 grader. Om det satsas på solvärmesystem av den här typen så kommer solen att bidra med 50 procent av den energi som behövs för uppvärmning av den befintliga bebyggelsen.

Vad det gäller ny bebyggelse kan solenergin utnyttjas upp till 80—90 proc. och det är fortfarande ekonomiskt rimligt.

Vill man däremot göra solenergin chanslös i valet mellan energikällor, eller skapa en folkstorm mot solvärme då skall man betrakta solenergi som SIND-utredningen gör. Där säger man bl a att "på grund av miljöhänsyn är det inte rimligt att förse befintlig bebyggelse med solfångare, utan dessa förutsätts placeras på stora, fria ytor."

Och de fria ytor som man tänker sig är Gården, Djurgården, Brunnsviken, Skarpnäckes flygfält och Bromma flygfält! Vem vill få Stockholms grönområden täckta av jättelika "speglar"?

Energiverket har planer på att bygga ut fjärrvärmesystemet så att det omfattar 90 proc. av stans uppvärmning. Hur ser du på det?

Fjärrvärmesystemet kan tyckas vara en ganska okontroversiell fråga — det är ju bara en distributionsapparat! "Det är ett flexibelt system", säger fjärrvärmeanhängare. "Vi kan göra fjärrvärme av elektricitet, uran, kol, olja, naturgas, ved, torv..."

Och visst är fjärrvärmesystemet *tekniskt* flexibelt, men det är inte *ekonomiskt* flexibelt.

En fortsatt utbyggnad av fjärrvärmesystemet från de 30 proc. som det omfattar idag till de 90 proc. som är planerat, förutsätter stora centraliserade olje- eller koleldade kraftvärmeverk. ELLER kärnvärme från Forsmark. Då är det ekonomiskt motiverat. I sådana stora system kommer t ex solvärme aldrig att bli lönsam.

Fjärrvärmenätets utbyggnad måste ifrågasättas, annars har vi redan nu valt 90-talets och framtidens energiformer. Vi behöver en principiell debatt om fjärrvärmen, liknande den vi har om kärnkraften.

Fjärrvärmenätet ägs av Stockholms energiverk. Ett kommunalt verk som i sin programförklaring, fritt citerat, har som målsättning: "att förse stockholmarna med ledningsbunden energi till lägsta uppoffring vad det gäller både ekonomi och miljö. Är inte det en garant för att fjärrvärmenätet är bra?

Vi kan ta ett konkret exempel så får du själv avgöra. Elverket går ut med information till fastighetsägarna att de spar 20 proc. av oljeförbrukningen i ett hus på att ansluta sig till fjärrvärme. Det stämmer om man kalkylerar med en oljepanna från kanske 50- eller 60-talet. Men en fastighetsägare står inte inför det valet. Han

står inför valet att köpa en ny olje/gasanläggning eller att ansluta till fjärrvärme.

En ny oljeanläggning kan med dagens teknik prestera årsverkningsgrader på 90 proc. Fjärrvärmen har årsverkningsgrader på 82 proc. Sett ur den synvinkeln gör man rent tekniskt förluster på att ansluta till fjärrvärme.

Energiverket i Stockholm vill ta över all individuell uppvärmning. Resterande 10 procent, utöver fjärrvärmenätets 90 procent, med elvärme. Då har energiverket total kontroll över uppvärmningen i Stockholm, och det är målsättning-en.

Energiverket fungerar inte olikt andra företag, man vill växa sig större...

Energiverket gör också utredningar och kalkyler, men de är inte objektiva — precis som inom annan forskning går det att styra resultatet. Det finns alltid ett tillåtet handlingsutrymme när man väljer ingångsvärde i en utredning, tex verkningsgrader på anläggningar. Förespråkar man ett visst system så väljs ett värde inom det acceptabla utrymmet som gynnar systemet.

Därför behövs också alternativa utredningar av tekniker och ekonomer med andra utgångspunkter, och det är få som har möjlighet att göra sådana i dag.

På det här sättet blir också politiker vilseledda av tillsynes objektiva och neutrala utredningar.

Vilka är utgångspunkterna i den alternativa utredning som du gör för Folkkampanjen?

Förutom att kärnkraften ska avvecklas till år 1990, har jag tagit fasta på att vi måste spara energi och satsa på alternativa energiformer. En annan bärande tanke är att utredningen skall vara användbar även om nej-alternativet förlorar. □

RÖSTA NEJ — men läs först!

Inför folkomröstningen har Kersti Jalava och Lars Longueville läst åtta böcker om energi och skrivit en presentation.

De krafter som idag målar en framtid utan kärnkraft i svart kommer att finnas kvar även om det beslutas om en tioårig avveckling av kärnkraften.

I dagspressen möts vi av en omfattande annonsering för kärnkraft, men det finns faktiskt mycket information att hämta också om alternativen till ett storskaligt kärnkraftssamhälle.

Folkkampanjen Nej till Kärnkraft har exempelvis gett ut *"Rösta Nej — en bok om alternativ till kärnkraft och olja"* av Björn Kjellström och Per Kågeson. En bok med grundläggande information som effektivt slår hål på spökråd och skrämselfvisioner som ibland målas upp av kärnkraftsanhängarna. Det handlar inte om kärnkraft eller en återgång till stenåldern, inte heller om kärnkraft eller massarbetslöshet.

Skulle då avvecklingen av kärnkraften innebära dramatiskt ökade kostnader, i pengar räknat?

— Nej, svarar Kågeson och Kjellström. Om investeringarna betalas helt under 80-talet och inte skrivs av under en längre pe-

riod blir den totala merkostnaden per år i slutet av 80-talet cirka 1,4 miljarder kronor. Denna summa motsvarar mindre än en procent av den nuvarande statsbudgeten. Om hela kostnaden fördelas jämnt på samtliga förvärvsarbete får vi betala cirka 300 kr per år under 80-talet för kärnkrafts-avvecklingen. Månadskostnaden per förvärvsarbete blir då 25 kronor, vilket kan jämföras med varje förvärvsarbetes månadskostnad till försvarsbudgeten som uppgår till 260 kr.

En bok av helt annat slag är *"Kärnkraft för nybörjare"* av Stephen Croall och Kaianders Sempler från förlaget Barrikaden. Det är en fränt tecknad bok som med hjälp av korta texter och teckningar vill informera om kärnkraftens risker och möjliga alternativ. Författarna sveper med sökarljuset över enskilda händelser och orsakssammanhang. Källhänvisningar är det ont om och antydningarna är legio. Detta är framförallt en bok för redan övertygade kärnkraft-motståndare som vill gotta sig i ironi och satir.

Hur handlar egentligen vi män-

niskor när en fara hotar? Försöker vi i det längsta intala oss att allt är bra, att vi har läget under kontroll innan vi erkänner för oss själva att det har gått snett?

Frågan är inte oväsentlig, allra minst om det handlar om en hotfull utveckling i ett kärnkraftverk. Vid olyckan i Harrisburg dröjde det åtskilliga timmar innan myndigheterna varskoddes. Vid läsningen av utskriften från presskonferensen efter olyckan blir man betänksam. Vilken beredskap finns det egentligen om någonting skulle hända? Hur lång tid tar det i praktiken att ordna en evakuering, exempelvis från Barsebäcksområdet? Kommer de uppgjorda planerna att fungera i verkligheten?

Om presskonferensen i Harrisburg skriver Sven Anér i boken "Kärnstopp", LTs förlag. I boken redogörs också för det "upparbetsavtal" som föreligger mellan franska Cogema och tyska Kernkraftwerk Unterweser. Anér hävdar att det hemligstämplade svensk-franska avtalet har en liknande utformning, som är föga förpliktigande. Det skulle betyda att det inte enbart är de beramade borrhålen som är diskutabla, även i ett tidigare steg, när det gäller upparbetning och förglasning av de radioaktiva bränsleresterna utgår beslutsfattarna från att det hela ska lösa sig någon gång i framtiden. Av oss själva, våra barn, barnbarn eller barnbarnsbarn lämnas osagt.

Att välja mellan kolera och pest innebär ingen större valfrihet. I "Mannen som bytte sida", Alba-idé, försöker Nils-Erik Landell, att anlägga en helhetssyn på miljödebatten. Han konstaterar att han inte är speciellt förtjust i vare sig kärnkraft eller olja, men måste han välja så väljer han kärnkraften.

Nu är det ju så att både anhängarna till kärnkraft och motståndarna räknar med en lika stor oljeimport 1990. En oljekris får alltså följder i båda fallen, dessutom fortsätter förslurningen av våra sjöar. Dessvärre är det också så att nedfallet av svavel i Sve-

rige till 70 procent orsakas av utländska källor. Vilket naturligtvis inte hindrar att även vårt svavel försurar, både inom och utanför landets gränser.

Landell förespråkar för sin del en ökad satsning på bl a gas. Om solen som energikälla skriver Johansson-Steen i "Solsverige". Studien har utarbetats vid Sekretariatet för framtidsstudier och getts ut på Libers förlag. Också Kågeson tar upp solenergis möjligheter i "Låt solen värma

Sverige!" som getts ut på Prismas förlag.

Båda böckerna pekar på Sveriges möjligheter att utnyttja "den ständigt flödande solenergin". Ska så ske krävs att maktthavarnas konventionella och kortsiktiga tänkande bryts. Som Kågeson påpekar: "Det tog kärnkraften 30 år att bli vad den är idag. Vad kan inte solen åstadkomma år 2010, om vi öppnar dörren för den redan nu."

Energianvändningens globala

Biksteatern/Stockholms Stadsteater

Fabriksflickorna
maken och härligheten

EN MUSIKTEATERPJÄS
AV MARGARETA GARPE OCH
SUZANNE OSTEN
MUSIK: GUNNAR EDANDER
Premiär lördagen den 8 mars,
INTERNATIONELLA KVINNODAGEN
i Skellefteå

aspekt får inte glömmas bort! Idag förbrukar lilla Sverige med sina åtta miljoner mer el än hela Indien med sina 550 miljoner. Energianvändningen i Sverige är 18 gånger så stor som indiernas. Med vilken rätt kräver vi en så stor andel av världens energitillgångar?

I boken med den uppfordrande titeln *"Låt inte lugna er!"* Rabén & Sjögren ger sig Hans Lohmann i kast med kärnkraftfrågan ur vitt skilda perspektiv.

Lohmann ifrågasätter hela tillväxtideologin i välfärdssamhället. Han hänvisar till den danske vetenskaparen Eggert Petersen, som funnit att "praktiskt taget alla indikatorer på psykisk ohälsa ökade parallellt med BNP-ökningen."

Kärnkraftdebatten handlar bara till en liten del om renodlat tekniska problem. Det visar Lohmanns bok med all tydlighet. Vi borde ta lärdom av debatten i

Norge. I *"Ekologi och socialism"* av Hartvig Saetra förs en debatt kring de frågor som kärnkraften aktualiserat i Sverige, utan att kärnkraften nämns. Saetra går till kamp mot den västerländska tillväxtideologin med hjälp av sina kunskaper i ekologi och marxism. Hans visar hur odelbara frågeställningarna är, hur nödvändigt det är att inte särskilja en enda fråga, utan hela tiden ha överblick. Det handlar inte bara om att bryta de traditionella klasskillnaderna mellan arbetare och arbetsköpare utan också om att bryta ned geografiska klasskillnader och klasskillnader i tidsperspektivet. Vi får inte suga ut framtida släkten.

När folkomröstningsdebatten snart virvlar iväg i en andra valrörelse är det viktigt att vi inför oss själva och andra talar om vilken samhällsutveckling vi arbetar för genom att säga nej till kärnkraften. Lika viktigt är det

att förmå kärnkraftförespråkarna att redogöra för sina samhällsvisioner. Det är viktigt för väljarna att få veta vad som förenar Olof Palme och Gösta Bohman, Gunnar Nilsson och Curt Nicolin, Ingvar Carlsson och Hans Werthén — förutom deras maktpositioner.

Björn Kjellström/Per Kågeson: RÖSTA NEJ — Folkkampanjen nej till Kärnkraft.

Stephen Croall, Kaianders Semp-ler: KÄRNKRAFT FÖR NYBÖRJARE Barrikaden.

Sven Anér: KÄRNSTOPP LTs förlag.

Nils-Erik Landell: MANNEN SOM BYTTE SIDA Alba-idé.

Johansson/Steen: SOLSVERIGE Liber.

Per Kågeson: LÅT SOLEN VÄRMA SVERIGE Prisma.

Hans Lohmann: LÅT INTE LUGNA ER Rabén & Sjögren.

Hartvig Saetra: EKOLOGI OCH SOCIALISM. Forum.

Fönstret hela 1980

Mycket på gång 1980

● Bostadspolitiken bäddar för kulturell ojämlikhet. Alarmerande rapport i Fönstret från Angered, Tensta och Rosengård ● Vad vill arbetarrörelsen med sin kultur? Artikelserie inför arbetarrörelsens nya kulturprogram ● Lillfönstret bevakar vad som händer med våra barn ● Alltid aktuella bokrecensioner ● Novellber ● Dikter ● Insändare ● ABF-nyheter ● Kolumnister

Prenumerera!

Jag vill prenumerera på Fönstret, ABFs kulturtidskrift, för 1980 och tills vidare. En helårsprenumeration (16 nr) kostar 36:—.

(Denna talong ifylles endast av nya prenumeranter.) Sändes till Fönstret, Box 115 28, 100 61 Stockholm. Gör ingen inbetalning förrän du fått inbetalningskort från fönstret.

Namn:

Adress:

Postadress:

Personnummer:

**NYHETER
VARJE
VECKA**

O. L:s Textil

Emågatan 29 — Bagarmossen
Telefon 48 03 47

ÖSTERSJÖ KRYSSNING

15—22 juni med m/s Baltika
till Leningrad, Tallin och Riga

Priser fr. 1 900:—

Begär prospekt

F:a SOVJETRESOR

Katarinavägen 20
Tel. 08/44 06 00

Temaresor

till

DDR

Konst och Arkitektur
Teater och musik
Litteratur och Historia
Naturkunskap
Jordbruk
Sport (träning)
Kvinnoproblem
m m

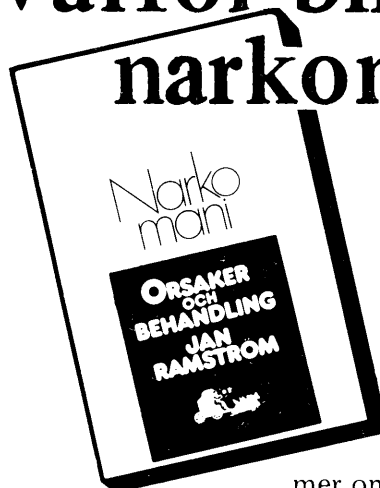
Rundresor
Semesterresor
med RESO osv

Information, programförslag,
hos

DDR — Turistbyrå

Vasagatan 19 — Box 197
101 22 Stockholm
Tel 08/11 82 40 — telex 19614

Varför blir man narkoman?

Den första
mer omfattande och
systematiska läroboken på svenska
om narkomani och dess behandling.

Boken är unik inom sitt ämnesom-
råde genom att författaren *hade* ger
det teoretiska underlaget för förstå-
else av hur narkomanin uppstår *och*
beskriver hur den psykosociala och
medicinska behandlingen bör läggas
upp.

Boken vänder sig främst till
alla kategorier av vårdpersonal som
kommer i kontakt med narkomaner
i sitt arbete.

TIDEN/FOLKSAM

Boken köper du billigare på närmaste Folksamkontor.
De kan också beställas från Folksams sociala råd, tel 08/743 60 00.

ARBETARTIDNINGEN

Ny Dag

— Ett alternativ för
dig som tröttnat på
borgarpressen.

Prenumerera!

Arbetartidningen Ny Dag — vpk:s tidning — utkommer onsdagar
och fredagar. Prenumerera på tel: 08/52 00 95 eller skicka talongen
till: Ny Dag, Box 361, 101 24 Stockholm

☐ 165:- helår ☐ 90:- halvår ☐ 55:- kvartal

Namn

Adress

Postnr, adress

